

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Patrik Turek

Emancipační snahy Srbska a Černé Hory v kontextu dezintegrace Jugoslávie

Olomouc 2015

vedoucí práce: Mgr. David Hampl, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne 24.6.2015

Podpis autora

Děkuji Mgr. Davidu Hamplovi, Ph.D. za pomoc, odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl při zpracování bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Teorie konfliktu - etnické konflikty	7
1.1 Etnický konflikt	7
1.2 Definice a kritéria etnické skupiny	9
1.3 Vznik, příčiny a důvody etnického konfliktu	12
1.4 Řešení etnických konfliktů	14
2 Politicko geografická charakteristika	17
2.1 Území Srbska a Černé Hory v průběhu historie	17
2.2 Politicko geografická charakteristika Srbské republiky	18
2.3 Kosovská otázka	19
2.4 Politicko geografická charakteristika Černé Hory	20
3 Srbsko a Černá Hora v rámci bývalé Jugoslávie.....	21
3.1 Události 1. světové války	21
3.2 Srbsko v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců	22
3.3 Srbsko a Černá Hora za 2. světové války	23
3.4 Socialistická Jugoslávie	25
4 Proces dezintegrace bývalé Jugoslávie	28
4.1 Příčiny dezintegrace Jugoslávie	28
4.2 Krize v Kosovu	29
4.3 Rozšíření krize do celé federace	30
4.4 Pád komunismu a počátek dezintegrace Jugoslávie	32
5 Emancipační proces v Srbsku	35
5.1 Srbský nacionalismus	35
5.2 Válka v Chorvatsku a Bosně.....	37
5.2.1 Chorvatský konflikt	37

5.2.2	Konflikt v Bosně a Hercegovině	39
5.3	Emancipační snahy kosovských Albánců	40
6	Cesta k nezávislosti.....	43
6.1	Kosovská krize jako příčina rozpadu Jugoslávie	43
6.2	Postupná separace Srbska a Černé hory	44
6.3	Vyhlášení nezávislosti Černé Hory.....	46
7	Současný vývoj.....	47
7.1	Současná vnitropolitická charakteristika Černé Hory a Srbska.....	47
7.1.1	Černá Hora.....	47
7.1.2	Srbsko	47
7.2	Integrace Srbska a Černé Hory do Evropské Unie	48
7.3	Vztahy a působení v mezinárodních organizacích	49
7.3.1	OSN	49
7.3.2	NATO	50
	Závěr.....	51
	Seznam zkratk.....	52
	Prameny a literatura.....	53
	Elektronické zdroje.....	55
	Přílohy	
	Anotace	

Úvod

Cílem bakalářské práce je charakterizovat emancipační snahy Srbska a Černé Hory v kontextu dezintegrace Jugoslávie. Téma dezintegrace Jugoslávie je stále aktuální z pohledu integrace zemí bývalé federace do Evropských a mezinárodních struktur a otázky Kosova. Náhled na problematiku je ve většině případů polarizován a je zkreslen pomocí politických výkladů a mediálních zpráv, které se ztotožňují s jednou nebo druhou stranou. Mnoho pohledů na danou problematiku je značně protisrbsky zaměřeno. Práce se snaží vyváženě využívat literární zdroje z obou stran pohledu na danou problematiku. Velký důraz je kladen na historické souvislosti, které ilustrují důvody, které vedly k postupné dezintegraci Jugoslávie.

Práce bude rozdělena do sedmi kapitol. První kapitola se zaměří na vysvětlení základních pojmů daného tématu. Druhá kapitola se bude zabývat politicko geografickou charakteristikou Srbska a Černé Hory. V třetí kapitole budou popsány historické souvislosti zaměřené na Srbsko a Černou Horu v rámci bývalé Jugoslávie. Čtvrtá kapitola bude charakterizovat proces dezintegrace federace. Pátá kapitola se bude věnovat emancipačním procesům v Srbsku. Šestá kapitola se bude zabývat cestou k nezávislosti obou republik. Sedmá kapitola bude sledovat současný vývoj Srbska a Černé Hory.

Problematice se věnuje řada českých i zahraničních autorů. Pro vymezení pojmů a základní charakteristiku problematiky je třeba zmínit Filipa Tesaře, který se zabývá teorií etnických konfliktů. Otázka etnických konfliktů v bývalé Jugoslávii je zpracována v knize *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru* od Tomáše Šmída a Vladimíra Vaňury. Historické souvislosti jsou zahrnuty v knize *Dějiny Srbska* od Jana Pelikána. Ze zahraničních autorů je potřeba zmínit Raífa Dizdareviče a jeho publikaci *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie*. Misha Glenny ve své knize *Balkán: 1804-1999 : nacionalismus, válka a velmoci* popisuje nacionalismus balkánského obyvatelstva. Vzhledem k aktuálnosti tématu je třeba využívat elektronické zdroje.

1 Teorie konfliktu - etnické konflikty

Důležité téma, které je na úvod potřeba vysvětlit, je problematika etnických konfliktů. Jsou způsobeny odlišnostmi mezi lidmi ve směrech náboženského přesvědčení, kulturou, původem a dějinami. Lidé žijící ve smíšeně etnickém státě mají každý svou etnickou příslušnost, která pokud je potlačena, může vést k nespokojenosti. Pokud nespokojenost přesáhne určitou hranici, je velice pravděpodobné, že mezi lidmi propukne etnický konflikt. Ten může mít mnoho forem a často vyústí v občanskou válku, protože se zúčastněné strany nedokážou dohodnout na podmínkách, které si stanovily. Jedná se většinou o politickou, finanční nadvládu, samostatnost národního celku, nebo určité území, na které si dělají nárok. Proto je důležité objasnit, co znamená etnický konflikt, etnicita, etnická skupina a další pojmy, které souvisí s tématem práce.

1.1 Etnický konflikt

Etnický konflikt je takový proces, ve kterém dochází ke střetu dvou či více propojených etnik, která spolu sice komunikují, avšak prosazují velmi odlišné až protikladné prvky.¹ V první řadě je však důležité vysvětlit pojmy samostatně. „*Konflikt je sociální situace, kdy v totéž okamžiku minimálně dva aktéři usilují o získání téhož statku, a tohoto statku není dostatek, aby uspokojil poptávku obou/všech aktérů.*“ Konflikt v mezinárodních vztazích je „*sociální situace, která vzniká, pokud dva či více aktérů, z nichž minimálně jeden je státem, usiluje o získání téhož statku v oblasti národních hodnot a témat a tento statek nepostačuje pro uspokojení potřeb obou/všech aktérů.*“² Avšak význam slova etnický je mnohem složitější, protože je chápán každým jinak. Původně z řečtiny termín ethnos znamenal v překladu „našinci“, dalším příbuzným slovem je ethos neboli „zvyk“. V Řecku však lidé už častěji komunikovali s jinými národy, a proto tomuto slovu připadlo označení „národ“, což znamenalo lidské společenství, které je větší a rozvinutější na politické úrovni nežli kmen.³ Původ slova však může mít i jiné kořeny, důležitým je však chápání slova etnický, etnikum. Jako subjektivní pocit jedince, který se hlásí k určité etnické skupině. Nebo podle vnějších znaků jako je kultura, náboženství, rasa, zvyky, jazyk. Lidé se pak buď chtěně odlišují od jiných etnických skupin, nebo jsou do těchto skupin sami přiřazováni bez jejich vědomí. V praxi to znamená pro ty, kteří jsou ve většinovém společenství lepší pracovní podmínky,

¹ Sociologický ústav Akademie věd ČR. Velký sociologický slovník. 1996. s. 519.

² WAISOVÁ, Šárka. Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. 2011. s. 38-39

³ TESÁŘ, Filip. Etnické konflikty. 2007. s. 16

vzdělání, solidaritu od ostatních, bohatství, moc. V současném světě však vypadá rozdíl mezi menšinovou a většinovou etnickou příslušností na různých místech úplně jinak. V České republice mají například Slováci s českým občanstvím úplně stejná práva a příležitosti jako Češi. Po pádu komunismu se v Jugoslávii, kde jako v každém státě existovala různorodá populace, vyrostl například na území Srbska konflikt mezi většinovými Srby a nepůvodními Chorvaty, Slovinci a muslimy z Bosny a Hercegoviny.⁴ V prvé řadě se jednalo o etnický konflikt, ale také ekonomický a mocenský, který v sobě nesl nesnášenlivost a nerovnost politickou i pracovní. Velký rozdíl v chování mezi etnickými skupinami je v gramotnosti a uvědomění etnických skupin mezi sebou. V Evropě a Severní Americe jsou případy etnické nesnášenlivosti spíše ojedinělé, naopak v Africe a Asii jsou velmi časté a mnoho z nich přerostlo v ozbrojený konflikt a válku. V podstatě se jedná o to, jaké mezi sebou různé etnické skupiny mají vazby, minulost a vztahy. Mnohé problémy jsou vyvolány nedostatkem tolerance k jiné etnické skupině a lhostejnosti k ní, touhou po moci, či získání území pro vlastní etnickou skupinu na úkor jiné. Je zde malý prostor pro nalezení společné domluvy, nebo cesty jakou by se mohli ubírat. Etnický konflikt může přerůst v ozbrojený konflikt a válku, které zdecimuje ekonomiku a tím i celé obyvatelstvo. Bylo tomu tak i v bývalé Jugoslávii, kde chudé státy po neúspěšném budování komunismu vyvolaly ozbrojené konflikty ve snaze oddělit se od federace s myšlenkou vlastního fungujícího státu.

Dalším rozdílem je chápání významu etnický v různých částech světa, v Evropě označuje něco cizokrajného, v Americe k rozlišení národnosti a občanství a například lužický Srb jako člověk srbské národnosti a ne státní příslušnosti. S rozmachem námořnictví a objevování neznámého světa se Evropa kulturně nadřazovala nad nově objevené země, díky své vyspělosti jiné neevropské skupiny, kmeny a národy však brala jako necivilizovaná etnika. Kultura byla dědičná určitému fyzickému typu a tomu pak přiřazována i kolektivní povaha. *I v Evropě se však objevují rozdílné pohledy nacionalismu, občanského a etnického, přičemž první je spojován se západoevropskou „vyspělou“ společností, utvářenou civilizovanými normami a druhý společností východoevropskou „zaostalou“ formovanou kmenovými principy (což už je konstrukcí vyjadřující mezi řádky strach z východu).*⁵

⁴ ŠMÍD, Tomáš. VAĐURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. s. 20-21

⁵ TESAR, Filip. Etnické konflikty. 2007. s. 18

Dalšími pojmy, které je potřeba vymezit jsou etnická skupina a etnická identita. Etnickou skupinou chápeme více lidí, kteří mají společné znaky jako kolektivní jméno, společnou historii, asociují s určitým územím. Naopak etnická identita je v rukou jedince, on sám se musí rozhodnout, kam se řadí. Shrnutí popisu etnicity zní:

- „Etnicita je v první řadě o kolektivní identifikaci založené na vnímaných kulturních rozdílech.
- Etnicita se týká kultury (sdílených významů), ale pramení v sociálních interakcích, zejména meziskupinových.
- Etnicita není ani stálá, ani statická, tak jako nejsou statické a stálé ani kultura, ani situace, v nichž jsou sociální hranice vytvořeny.
- Etnicita je jak kolektivní, tak individuální, navenek vyjádřena v institucích a vzorech sociálních interakcí a vnitřně v osobní sebeidentifikaci.
- Etnicita je bez ohledu na definiční chaos jednou ze základních lidských identit. Zapamatujme si ještě několik aspektů: Etnicita je kolektivistickou identitou. Bývá silněji vnímána na nižší úrovni společenského a ekonomického žebříčku, například mezi přistěhovalci, mezi menšinami, v okrajových, ekonomicky málo rozvinutých krajích a také v patriarchálních společnostech: etnické (rasové) a sexuální hranice mají mnoho společného. To vše vyvolává dojem „předmodernosti“.“⁶

1.2 Definice a kritéria etnické skupiny

Kvůli širokému používání termínu etnická skupina se začaly objevovat definice a různá kritéria, která vymezují tento termín. „Modelovým etnikem je skupina se společenským původem, spjatá sociálně příbuzenskými sňatky a prostorovým teritoriem.“⁷ Znaky etnika se dají shrnout do 6 kritérií, které znějí takto:

- kolektivní jméno (ethnonymum),
- mýtus o společném původu,
- sdílné dějiny (kolektivní zkušenosti předávané z generace na generaci),
- charakteristická sdílená kultura,
- asociace s určitým územím,
- pocit solidarity.⁸

⁶ TESAŘ, Filip. Etnické konflikty. 2007. s. 56

⁷ Tamtéž. s. 19

⁸ ŠMÍD, Tomáš. VAĐURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. s. 11

Tyto body shrnují, čím se od sebe etnické skupiny odlišují. Prvním bodem je myšleno, jaké si etnická skupina dala jméno, nebo jaké jí ho dali jiní. Je velmi důležité, kvůli vlastnímu sebeurčení, aby věděly, kam patří a kým jsou. Na sebeurčení se však dá dívat ze dvou pohledů. Někteří jsou na svoji etnickou skupinu hrdí a nebojí se otevřeně přiznat, odkud pocházejí. Na druhou stranu se to jinému nemusí líbit a skutečnost o svém původu skrývat. Na území bývalé Jugoslávie žilo mnoho různých etnických skupin. Každá osoba však skutečnost, že patřila do určité etnické skupiny, vnímala jinak. Někdo byl hrdý, druhý měl strach ze skepse jiných lidí, ale celkově to pro občana Jugoslávie nemělo velké dopady. Vše se změnilo po rozpadu federace a následném propuknutí bojů mezi státy, jež do ní patřily.⁹ Náhle se skutečnost, že patří do etnické skupiny, mohla stát pro někoho otázkou života a smrti. Při bojích, kde proti sobě stálo několik národně, ale i nábožensky rozdílných stran, se někomu jeho původ často stal osudným.

Mýtus o společném původu vysvětluje, odkud se etnická skupina vzala. Jejich pokrevní, či biologický původ. Mnohé národy s jistotou určí jejich biologický původ, někteří si nemohou být zcela jisti a existují i etnické skupiny, u kterých se přesně neví, kdy se jejich pokrevní větev začala ubírat jinou cestou od druhé. Například Češi mají historii o původu vyplývající z kronik a jiných zdrojů určenou. V 5. a 6. století se začaly na území naší vlasti usídlvat západoslovanské kmeny. Z nich postupem vznikl první státní útvar, pod názvem Sámova říše. Po jejím zániku zde vznikla Velkomoravská říše a později lze brát už na trvalo pod vládou Přemyslovců počátky Českého státu. Jiným příkladem mohou být Židé, etnická skupina, která až do minulého století nebyla oficiálně vázána k určitému území. Židé byli a jsou roztroušeni po celém světě a spojuje je právě společný původ, náboženství, společná kultura, společné dějiny, solidarita a jméno. Ve světle událostí 2. sv. války a dalších konfliktů vznikl stát Izrael, který nabízí domov v podobě státu a útočiště pro všechny Židy. Nejasný původ však mají Sikulové, početná maďarská skupina obyvatel žijících v Rumunsku. Existuje mnoho teorií o jejich původu, ale žádná ho doposud nedokáže potvrdit. Podle vlastních pověstí jsou potomci Hunů, dle dostupných zdrojů pravdivější teorie by mohla znít, že jsou potomci maďarských kmenů a v neposlední řadě rumunské představy hovoří o tom, že Sikulové jsou potomci turkického etnika, kteří utekli do hor před mongolskou armádou.¹⁰ Na těchto příkladech si lze představit, jak mohou etnické skupiny přes tyto skutečnosti být

⁹ DIZDAREVIĆ, Raif. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví*. 2002. s. 282-284

¹⁰ TESAR, Filip. *Etnické konflikty*. 2007. s. 20-21

soudržné, i když je nemusí spojovat jasný mýtus o společném původu. Je pro ně velmi důležité, aby věřily tomu svému mýtu. Ten jim poskytuje pocit příbuznosti.

Velkým společným znakem etnické skupiny jsou sdílné dějiny. Má svoji představu, kudy se jejich cesty minulostí ubíraly. Kdy bylo něco vybudováno, kdy naopak museli jejich předkové do války, zobrazuje hrdiny a události a jakým způsobem se formovalo jejich teritorium, které pokládají za své. Sdílené dějiny jsou brány jako kolektivní zkušenost předávaná z generace na generaci.¹¹

Čtvrtým bodem je charakteristická sdílená kultura. Pod tímto pojmem se skrývá, jaké je mezi lidmi ve většině případů upřednostňováno náboženství. Jaký je používaný jazyk a jaké zvyklosti patří této etnické skupině. V mnoha zemích se právě kvůli náboženství od sebe odlišují etnické skupiny. V Indii žijí, kromě menších počtů lidí s jiným vyznáním, hlavně lidé vyznávající hinduismus a islám. I když muslimové jsou v menšině, jejich postoje je často zavádí do konfliktu s hinduisty. V Indii už díky těmto střetům dvou rozdílných náboženství zemřelo mnoho lidí. Většinově hinduistická Indie totiž jiná náboženství neakceptuje kladně, a proto se zde i do budoucna počítá s různými střety mezi komunitami, které by nebýt rozdílů mezi vyznáním spolu vycházela bez problémů.¹²

Asociace s určitým územím jako pátý bod charakterizující etnickou skupinu. Nemusí to nutně znamenat, že etnická skupina na ni skutečně sídlí. Jako například Židé ve Spojených státech cítí hluboké pouto k Izraeli jako kolébce vlastní kultury, ale mnoho z nich Izrael ještě nenavštívili. Asociace vyjadřuje vnitřní pocit o původu jedince, i když už po několik generací sídlí na jiném místě. Cítí, že pokud by jako v minulosti došlo k problému, kvůli kterému by se musel vystěhovat, našel by útočiště právě na území, se kterým se asociuje on i jeho etnická skupina.¹³

Poslední společné kritérium je pocit solidarity z pohledu pomoci, pochopení, nebo řešení problémů lidí z jeho etnické skupiny, přinejmenším v části populace daného etnika. Je pravděpodobnější, že si právě lidé stejného etnického původu pomohou v problémových situacích, než člověku, který do jeho etnické skupiny nepatří. V důsledku globalizace však tento bod bude postupně ztrácet na své podstatě. Lidé se mohou bez problému přestěhovat za prací a začít žít na opačné straně Země, najít si partnera a vychovávat zde své děti. Tímto

¹¹ ŠMÍD, Tomáš. VAŽURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. s. 10-11

¹² Tamtéž. s. 11

¹³ TESAR, Filip. Etnické konflikty. 2007. s. 16-19

způsobem časem tyto bariéry mezi lidmi zmizí a lidé konečně pochopí, jak je solidarita důležitá, nebo se prohloubí nedůvěra a vzájemná pomoc mezi lidmi upadne. V minulosti, především v obdobích dlouhotrvajících válek, solidarita hrála významnou roli v mezilidských vztazích, v dnešní době to samé platí v rozvojových zemích, například při hladomorech v Africe.

1.3 Vznik, příčiny a důvody etnického konfliktu

Konflikt vychází z pravidla ze soutěže dvou či více stran, které mají odlišné zájmy. Při zvýhodnění jedné strany na úkor druhé vzniká konflikt. V etnickém konfliktu se většinou vychází ze soutěže o přístup ke vzdělání, ovládnutí území, pracovní příležitosti. Pokud však někdo naruší soutěž, postaví jednoho proti druhému, v tomto případě už dochází k boji o vlastní přežití, bezpečnost, životní prostor. V etnickém konfliktu dále nehraje roli, jaký je člověk v jeho nitru, ale hledá se jeho etnická příslušnost. Konflikty vznikají z mnoha důvodů, například kvůli nedostatkovým zdrojům a touze po moci. Většinou jsou vyvolána skupinou, která si uvědomí, že její šance jsou nepoměrně větší anebo naopak menší, a proto se uchýlí k vyvolání konfliktu. V tomto případě je velkým hybatelem konfliktu strach.¹⁴ Shrnutí příčin etnických konfliktů v 10. bodech:

1. *„Etnický konflikt je prostým důsledkem etnické odlišnosti (setkávání různých primordiálních etnicit).*
2. *Etnický konflikt je důsledkem dávné nenávisti.*
3. *Etnický konflikt je střetem kultur (hodnot).*
4. *Etnický konflikt je nesen modernizací.*
5. *Etnický konflikt je výsledkem ekonomického soutěžení mezi etnicky odlišnými skupinami.*
6. *Etnické skupiny jsou svou podstatou klientelistické, což ve svých důsledcích vede ke konfliktu (jedna skupina etnizuje politiku státu, což vede ke snaze o odtrhnutí potlačených skupin, případně úspěch některých skupin podporuje závist a strach u málo úspěšných, což vede ke konfliktu).*
7. *Příslušníci etnických skupin mají tendenci vzájemně koordinovat své chování, což při narušení rovnováhy vede k etnickému konfliktu – často v důsledku víceméně náhodného šoku.*

¹⁴ ŠMÍD, Tomáš. VAŽURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. s. 20-21

8. *Etnický konflikt je důsledkem mocenského boje (soutěžení elit, politické manipulace a činnosti „etnických podnikatelů“).*
9. *Etnický konflikt je důsledkem selhání vzájemné důvěry (ke konfliktu vede pocit nejistoty z úmyslů druhé skupiny).*
10. *Etnický konflikt souvisí s evolučními předpoklady (s příbuzenskou selekcí a genetickým naprogramováním).“¹⁵*

Hledáním příčin a důvodů, proč etnické konflikty vznikají, se zabývají sociologické vědy dlouhou dobu. Zde jsou uvedeny příklady, kam se ve svém hledání ubíraly. Jestli je etnická (rasová) nenávist vrozená, je možné, že jsme jen obětí evolučního naprogramování. Lidský druh, jak jej dnes známe, vznikl teprve nedávno, na rozdíl od jiných živočišných druhů a stále se vyvíjí. Je však patrné z výzkumů, ale i z pozorování prostého člověka, že o etnických konfliktech, nebo mezirasových útocích slyšíme spíše z rozvojových částí světa, nebo z chudších oblastí Evropy a Severní Ameriky. Z tohoto pohledu to vypadá na nespokojenost lidí s jejich životní situací, poměrech v jejich zemi, nebo jen nejsou gramotní a snaží se řešit situaci způsobem, že vinu přisoudí jiné etnické skupině.

Další hledání v polovině 20. století se snažila nalézt teorie, proč etnické konflikty vznikají. Jedna z nich se nazývá modernizační teorie. Popisuje, že centrem etnického a náboženského cítění a omezené tolerance je venkov. Domnívali se, že pomocí průmyslového rozvoje, urbanizaci a stěhováním se za prací, se zlepší tolerance mezi lidmi. Pomocí promíchání kultur, zvyků a jiných odlišných znaků. Naopak s modernizací se objevilo i více etnických konfliktů a s nimi i jiná vysvětlení. Teorie etnické soutěže vyvracela předchozí teorii a přišla na důvody, proč s modernizací vzrostly i počty etnických konfliktů. Lidé mezi sebou začali soutěžit o pracovní příležitosti a bydlení. Nejméně tolerance se objevovalo u nejvíce početných skupin, které si uvědomily, že mohou prosazovat své zájmy politicky.¹⁶

„Velký vliv na pravděpodobnost vypuknutí konfliktu mohou mít sociální rozdíly mezi jednotlivými skupinami. Zvláště plodnou se v poslední době jeví teorie nerovnosti s horizontálním a vertikálním modelem“.¹⁷ V hierarchickém modelu spolu lidé různých etnik žijí pospolu na jednom území a setkávají se každodenně při výkonu jakékoliv činnosti. V takové společnosti existuje kulturní dělba práce a ta se stává předmětem sporu, jelikož si lidé mezi sebou rozdělují pracovní pozice podle etnicity a kulturních znaků. Pokud v takové

¹⁵ TESARŘ, Filip. Etnické konflikty. 2007. str. 82

¹⁶ ŠMÍD, Tomáš. VAĐURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. str. 22-26

¹⁷ Tamtéž. str. 29

společnosti nastane situace, kdy jedna etnická skupina upírá té druhé politickou moc, či pracovní příležitosti, začíná narůstat tlak na druhou. Pokud dominantní skupina nedokáže svými donucovacími prostředky situaci udržet, dojde k tomu, že se podřízená skupina začne cítit v nevýhodné pozici. Jak je známo, zvíře i civilizovaný člověk, pokud začne mít strach o své jistoty, nebo v horším případě i o život, zvolí k obraně útok a tak snadno vznikne etnický konflikt. V nehierarchickém systému žijí odlišné etnické skupiny každá na svém vlastním území. Pokud mezi nimi existuje rovnováha, nebo se od ní moc neodchyluje, není zde velké riziko. Etnický konflikt nastane například po dekolonizaci, nebo změně režimu. Všechny zúčastněné strany se snaží z této situace vytěžit co nejvíce a ovládnout strategické pozice v politice, armádě a získat ekonomické zdroje. Tyto boje o moc trvají dlouhou dobu, jelikož se etnická skupina s menším podílem na moci málokdy spokojí se svým údělem a snaží se zvrátit poměr stran, nebo aspoň vylepšovat svoji pozici. Území bývalé Jugoslávie je příkladem hierarchického i nehierarchického systému. Žilo zde několik národů pospolu i přes nesváry pod komunistickou nadvládou čtyřicet pět let. Po rozpadu sovětského bloku se nahromaděná zloba promítla v občanské válce, v níž etnická příslušnost hrála hlavní roli pro přežití na území ovládaném dominantní etnickou skupinou. V Bosně a Hercegovině existovaly etnicky homogenní oblasti, které se chtěly odtrhnout od celku. A v oblastech Jugoslávie se smíšenou etnickou komunitou vznikl konflikt namířený proti Muslimům (Bosňákům), kteří obývali města, vznikl tak konflikt vyspělých částí, většinou městských a zaostalých, neboli venkovských.¹⁸

1.4 Řešení etnických konfliktů

Etnické konflikty mohou být řešeny mnoha způsoby, hlavním cílem je ukončit konflikt zneprátelených stran. Obě strany se v konfliktu cítily nějakým způsobem dotčeny, nebo si nárokovaly určité zájmy a chtěly je pro sebe získat. Jde o to, aby zneprátelené strany spolu začaly opět komunikovat a hledat společná řešení a východiska jejich společných, či individuálních problémů a odstranit je, nebo potlačit. Zde však většinou nastává problém, jelikož každá ze zúčastněných stran má na různé problémy úplně opačný názor. Ve většině případů do usmiřování a ukončení etnických konfliktů zasahuje třetí strana v podobě jiného státu, mezinárodního společenství, nebo organizace. Ta se snaží v prvním ohledu zajistit politický mír, aby se na vysokých úrovních státníci domluvili a ukončili násilnosti mezi jejich lidmi. Toto řešení má však jen transparentní nádech, jde jen o domluvu o ukončení bojů. Ve výsledku se jen oddělí zneprátelené strany a namísto řešení se zde jedná o zklidnění, nebo

¹⁸ TESAR, Filip. Etnické konflikty. 2007. str. 121-126

zvládnutí konfliktu. Zmíněná třetí strana totiž ve většině případů nechápe příčinu a důvod jejich sporu.¹⁹ Při řešení konfliktu není potřeba jen uklidnit bojovnou náladu, ale hlavně uklidnit obyvatelstvo, nabídnout lidem pomocnou ruku. V podobě informací o probíhajícím mírovém jednání, ale i v podobě humanitární pomoci, zajišťování potřeb lidí, zlepšováním ekonomického rozvoje v postižených oblastech. Hlavním cílem do budoucna by však mělo být, aby se znesvářené strany od sebe nevzdalovaly a narůstalo mezi nimi napětí. Místo toho by zde měla být snaha o vzájemné porozumění a hledání společných řešení a cílů. Existuje šest takzvaných škol řešení etnických konfliktů, které se vyvinuly v průběhu let řešení těchto konfliktů. Každá z těchto škol se zaměřuje na jistý problém. Liší se od sebe, ale nevylučují se navzájem, každá navrhuje jinou metodu řešení etnického konfliktu.

Těchto šest škol uvádí Filip Tesař:

ŠKOLA: transformace konfliktu

- PŘÍČINY KONFLIKTU - nerovnosti a křivdy vyjádřené prostřednictvím kulturní a sociální symboliky
- CÍLE ŘEŠENÍ - změna systému vzájemných vztahů s důrazem na morální hodnoty, výsledkem čehož bude spravedlnost a usmíření
- POMOC PŘI ŘEŠENÍ - změna systému, která povede k výchově nezávisle uvažujících lidí

ŠKOLA: vztahy mezi společenstvími

- PŘÍČINY KONFLIKTU - pokračující polarizace, nedůvěra a nepřátelství mezi skupinami zjitřující aktuální konflikt
- CÍLE ŘEŠENÍ - zlepšení komunikace a porozumění propagací tolerance a uznání odlišnosti; posilování struktur chránící práva všech
- POMOC PŘI ŘEŠENÍ - posilování místních komunit budováním místních institucí a projekty s dopadem na každodenní život

ŠKOLA: zásadové vyjednávání

- PŘÍČINY KONFLIKTU - navzájem se vylučující pozice při jednání a vidění konfliktu ve stylu „všechno, nebo nic“
- CÍLE ŘEŠENÍ - dohody znamenají přínos pro všechny

¹⁹ WAISOVÁ, Šárka. Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. 2011. s. 52-54

- POMOC PŘI ŘEŠENÍ - rozvíjet schopnost zjišťovat společní zájmy a vymýšlet řešení nabízející oboustranný zisk

ŠKOLA: lidské potřeby

- PŘÍČINY KONFLIKTU - frustrace, nevyhovění lidským potřebám
- CÍLE ŘEŠENÍ - společné uznání základních potřeb a objevení cest, jak je zajistit společným úsilím
- POMOC PŘI ŘEŠENÍ - objevovat společné cíle a zájmy, napomáhat v uznání obecných potřeb, větší cit pro výběr řešení a hodnocení možností

ŠKOLA: psychoanalyticky zafixovaná identita

- PŘÍČINY KONFLIKTU - identita ohrožena nedořešenými ztrátami a utrpením z minulosti
- CÍLE ŘEŠENÍ - dohody změna vztahů vzájemným uznáním, posilování přesvědčení, že dohoda je možná, snižování pocitu ohrožení
- POMOC PŘI ŘEŠENÍ - překonání komunikačních bariér soustředěním se na hlubší problémy s identitou vázané na minulost

ŠKOLA: interkulturní neporozumění

- PŘÍČINY KONFLIKTU - rozdíly v komunikačních stylech různých kultur
- CÍLE ŘEŠENÍ - efektivnější komunikace mezi skupinami, oslabování negativních stereotypů
- POMOC PŘI ŘEŠENÍ - posilování povědomí o jiných kulturách, rozvíjení nových metafor, výměna informací za účelem překonání kulturních bariér ve vzájemné komunikaci²⁰

Etnické konflikty provázejí lidstvo od svého vzniku. S nástupem moderní techniky a vzdělaností, ale konfliktů nebylo, naopak lepší možnost transportu a moderní zbraně způsobí, že v etnickém střetu dojde k zabíjení většinou civilního obyvatelstva. Zároveň přes velký zájem řešit konflikty nenásilnou formou, se přesto ve velkém procentu případů spor etnických skupin změnil v ozbrojený konflikt, protože se soupeřící strany nedokážou dohodnout na vzájemně nastavených podmínkách a požadavcích. Největším problémem zůstává fakt, že i přes strach lidí z násilného konfliktu převládá nenávist k odlišné etnické skupině, která je zakořeněna v podvědomí. Tato skutečnost převládne v mysli a strach ze smrti vystřídá touha po pomstě za krivdy způsobené jinou etnickou skupinou.

²⁰ TESAR, Filip. Etnické konflikty. 2007. str. 223-224

2 Politicko geografická charakteristika

Tato kapitola je zaměřena na politické a geografické charakteristiky obou států, počet obyvatel, hlavní a velká města. Politická charakteristika ve smyslu politického zřízení, orientaci na EU a jiné evropské, nebo celosvětové organizace. Geografická část je zaměřena na území státu, jeho rozlohu a členitost terénu.

2.1 Území Srbska a Černé Hory v průběhu historie

V průběhu historie se území Srbska a Černé Hory měnilo. Při vzniku státu, jehož území se nacházelo mezi Byzantskou, Uherskou, Bulharskou říší. Společně s tím se objevoval vojenský tlak asijských států. Formování Srbska a Černé Hory bylo proto velmi komplikované a až v druhé polovině 19. století se podařilo získat samostatnost. V roce 1914 srbští nacionalisté provedli atentát na Františka Ferdinanda d'Este, v důsledku toho vyvolali 1. světovou válku. Po první světové válce se Srbsko a Černá Hora staly součástí království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Království trvalo do 2. světové války, kdy byla královská vojska poražena. Král se svým dvorem a vládou opustil zemi ještě před 17. dubnem 1941 – dnem kapitulace. Země se rozdělila na dvě části, Srbsko se k Německu nepřidalo, naopak Chorvatsko se stalo proněmeckým.²¹

Po válce se zformovala nová federace pod názvem Jugoslávie, která se skládala ze Srbska, Chorvatska, Slovinska, Bosny a Hercegoviny, Makedonie a Černé Hory. Jugoslávie se stala socialistickou zemí, která se ale nepodřídila přímému vlivu Sovětského svazu (SSSR), ale snažila se vytvořit vlastní program. V konfliktu studené války jednala Jugoslávie podle okolností se Západem i s Východem. Přitom se snažila získat sympatie vlastním politickým blokem. I při počátečních nezdarech vytvoření vlastního socialistického směru se Jugoslávie stala pokrokovou zemí. Postupem času se socialistický systém začal liberalizovat a umožňoval jiné postupy a kritické myšlení, které bylo pro jiné socialistické země nemožné. Po smrti Josifa Broze Tita začala pozice komunistické vlády oslabovat a federace se změnila na konfederaci.²² Pozice Bělehradu jako hlavního města začala slábnout a úřady se přesouvaly do hlavních měst svazových republik. V Jugoslávii po pádu komunismu vznikla občanská válka, která měla za následek postupné osamostatnění jednotlivých

²¹ ŽÁČEK, Václav et al. *Dějiny Jugoslávie*. 1970. s. 349-356

²² PELIKÁN, Jan a TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. 1996, s. 76-79

svazových republik. Po občanské válce nakonec zůstaly v nové federaci jménem Svazová republika Jugoslávie pouze Srbsko a Černá Hora.

Srbsko a Černá Hora tvořily soustátí, jako pozůstatek bývalé federativní republiky Jugoslávie. Ostatní země světa však nechtěly uznat nové území Jugoslávie jako nástupnický stát bývalé federace. Proto vznikl název nové federativní republiky Srbsko a Černá Hora. Rozloha činila 102 173 km², z toho Srbsko 88 361 km² (ze srbského území Kosovo 10 887 km²) a Černá Hora 13 812 km². Hlavním městem zůstal i při rozpadu federace Bělehrad s 1,2 milióny obyvatel, počet obyvatel celého Srbska a Černé Hory činil 10,6 miliónů.²³ Černá Hora ale měla stále potřebu se osamostatnit a po referendu o nezávislosti z 21. května 2006 se 3. června 2006 osamostatnila. Srbsko ji následovalo a dva dny poté také vyhlásilo nezávislost.

2.2 Politicko geografická charakteristika Srbské republiky

V dnešní podobě se srbské území rozkládá ve vnitrozemí Balkánského poloostrova. V Srbsku žije 7,2 miliónů obyvatel. Hlavním městem je Bělehrad s 1,2 milióny obyvatel a leží ve strategické pozici mezi jižní a střední Evropou. Dalšími velkými městy jsou Priština, Novi Sad, Nis a Prizren. Sever Srbska leží v Panonské nížině, která pokrývá třetinu celé země. Centrální část území je kopcovitá a nachází se zde mnoho pohoří jako Karpaty, Dinárské hory a Balkánské hory s nejvyšší horou Srbska Midžur, které měří 2169 m. Celková délka hranic je 2 027 km. Srbsko sousedí s Rumunskem (476 km), Kosovem (352 km), Bulharskem (318 km), Bosnou a Hercegovinou (302 km), Chorvatskem (241 km), Maďarskem (151 km), Černou Horou (124 km) a Makedonií (62 km).

Rozloha Srbska činí 88 361 km², bez území Kosova 10 887 km², které po dlouholetých sporech dne 17. února 2008 parlament autonomní oblasti prohlásil za nezávislý demokratický stát. Srbsko ale s vyhlášením nezávislosti nesouhlasilo. Na jeho straně stojí například Rusko, Španělsko, Čína a Brazílie. Naopak státy USA, Německo, Velká Británie, Austrálie a mnoho dalších uznaly nezávislost Kosova.

Srbská republika je od vyhlášení nezávislosti v roce 2006 unitárním státem. Státní zřízení země je parlamentní republika. V čele státu stojí prezident, který je zároveň vrchní velitel ozbrojených sil. Státní moc je rozdělena na soudní, výkonnou a zákonodárnou. Vláda je složena z předsedy a kabinetu ministrů. Zákonodárným orgánem je národní shromáždění, které je jednokomorové a skládá se z 250 členů. Srbsko je kandidátskou zemí do Evropské

²³ Universum: Všeobecná encyklopedie. 4. díl. Praha. 2000. s. 420

Unie, o které požádalo 22. prosince 2009. Je také členem mnoha mezinárodních organizací v čele s OSN, Radou Evropy, Evropskou asociací pro volný obchod a INTERPOLEM.²⁴

2.3 Kosovská otázka

Spor o nezávislost Kosova si získal celosvětovou pozornost. Na území Kosova žije nadpoloviční většina kosovských Albánců. Po rozpadu Jugoslávie byla autonomie Kosova omezena a albánští obyvatelé byli propouštěni ze státní správy a byla zrušena albánština jako úřední jazyk. Ve světle těchto událostí, které byly namířeny proti kosovským Albáncům, se utvořila ozbrojená organizace pod názvem Kosovská osvobozená armáda (dále UČK), která zpočátku prováděla teroristické útoky na policejní složky a úřady. Po těchto násilných incidentech v roce 1997 vypukla občanská válka. Srbský prezident Slobodan Milošević zahájil 28. března 1998 ofenzívu, která měla za cíl obnovit kontrolu nad územími ovládanými UČK a snažila se území Kosova vyčistit od nealbánského obyvatelstva. Byly zde prováděny etnické čistky, ničeny dokumenty a archívy, s cílem znemožnit návrat srbského obyvatelstva. Neúspěšné pokusy o diplomatické řešení se střídaly s vojenskými akcemi obou bojujících stran. Dne 24. března 1999 proto začaly letecké útoky jednotek Severoatlantické aliance (NATO) na jugoslávské území. Nálety trvaly 78 dní a měly za následek 800 tisíc albánských uprchlíků a 100 tisíc srbských. Bombardování skončilo 10. června 1999 a následně byla schválena rezoluce rady bezpečnosti Organizace spojených národů (dále OSN), která měla za následek vstup vojsk OSN do Kosova a přiznání autonomie Kosova Srbsku. Srbsko však ztratilo nad Kosovem kontrolu, protože bylo spravováno OSN. Albánci si na území Kosova vytvořili svou vládu a parlament. Pod správou Kosova OSN byli přítomni také vojáci NATO s označením Kosovo force (KFOR), kteří dohlíželi na pořádek. I přes množství jednotek KFOR se však situace neuklidnila a boje mezi obyvateli pokračovaly.²⁵ Stále se objevovaly případy etnických čistek nealbánského obyvatelstva, byly vypalovány pravoslavné srbské kostely a vyzbrojování albánských separatistů v okolních zemích. Po letech neúspěšných diplomatických jednání a partyzánských útocích apod. se parlament autonomní oblasti rozhodl vyhlásit dne 17. února 2008 nezávislost. Srbsko však nezávislost Kosova odmítá a považuje toto území za svou součást. Na mezinárodní úrovni se postoje k vyhlášení nezávislosti Kosova liší.

²⁴ Srbsko: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled – businessinfo.cz. Businessinfo [online]. 1. 6. 2014, [cit. 2015-06-03]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/srbsko-zakladni-charakteristika-teritoria-18537.html>

²⁵ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století*. 2011

2.4 Politicko geografická charakteristika Černé Hory

Samostatná republika Černá Hora vznikla 3. června 2006 po vyhlášení nezávislosti parlamentem, kterému předcházelo referendum. Její území se rozkládá v jižní Evropě na Balkánském poloostrově při pobřeží Jaderského moře 293 km. Sousedí se Srbskem, Bosnou a Hercegovinou, Albánií, Chorvatskem a Kosovem. V Černé Hoře žije 660 tisíc obyvatel, na území o rozloze 13 812 km². Hlavním městem je Podgorica se 173 tisíci obyvateli. Území Černé Hory je hornaté, velká část země se nachází v 1000 metrech nad mořem v Dinárských horách. Nejvyšší hora je Zla Kolata, která je vysoká 2534 m. Horská krajina ustupuje směrem k pobřeží. V okolí Skadarského jezera se nachází jediné nížiny v zemi.

Politický systém Černé Hory je parlamentní demokracie. Hlavou státu je prezident, který reprezentuje v zahraničí svoji zemi, jmenuje premiéra, uděluje amnestii, je nejvyšší velitel ozbrojených sil. Parlament je jednokomorový, má 81 členů a je výkonnou mocí v zemi. Vláda se skládá z premiéra a ministrů. Parlament schvaluje zákony, rozpočet, ratifikuje smlouvy. Administrativně je Černá Hora rozdělena do 23 obcí a dvou městských obcí. Černá Hora je také členem mezinárodních organizací a uskupení, jako jsou organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, NATO a Rada Evropy. Člen OSN a jeho programů, orgánů a fondů. V roce 2008 zažádala Černá Hora o vstup do Evropské unie (EU). Přístupová jednání byla formálně zahájena 29. června. 2012. Úspěšné pokračování přístupových jednání lze řadit k nejdůležitějším událostem v zahraničně-politické oblasti.²⁶

Černá Hora a Srbsko se po několika staletích společného fungování rozdělily, iniciátorem byla Černá Hora, která se chtěla osamostatnit již dříve. Oba státy požádaly po rozdělení o vstup do Evropské unie a byla s nimi navázána přístupová jednání.

²⁶ Černá Hora: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled – businessinfo.cz. Businessinfo [online]. 1. 6. 2014, [cit. 2015-06-03]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/cerna-hora-zakladni-charakteristika-teritoria-18792.html>

3 Srbsko a Černá Hora v rámci bývalé Jugoslávie

Tato kapitola se věnuje zaniklému státnímu útvaru Jugoslávii a začlenění Srbska a Černé Hory do ní. První Jugoslávie vznikla už po 1. světové válce jako království Srbů, Chorvatů a Slovinců, poté se několikrát transformovala. Nesnadné začátky království několika odlišných států podpořila celosvětová krize. Po 2. světové válce vznikla federativní lidová republika Jugoslávie a srbský Bělehrad, jako královské město, se opět stal hlavním městem federace. Samostatné kapitoly ohledně nepřímé závislosti na SSSR a první pokusy o svržení režimu a nakonec bouřlivý rozpad Jugoslávie.

3.1 Události 1. světové války

Po zavraždění Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu atentátníky z organizace „Mladá Bosna“ v Evropě vypukla 1. světová válka. Rakousko-Uhersko dostalo záminku pro napadnutí Srbska, které mělo v plánu vojenské rozbití země a vyřešit tak jihoslovanskou otázku. „23. července 1914 odevzdal rakousko-uherský vyslanec v Bělehradě baron Giesel ultimativní formou deset požadavků srbské vládě, přičemž splnění každého z nich by znamenalo konec nezávislosti kteréhokoliv svrchovaného státu.“²⁷ Srbsko však druhý den sedm požadavků přijalo a o dvou bylo rozhodnuto vyjednávat. Jen jediný nechtělo přijmout a to, aby rakouští úředníci měli přístup k vyšetřování atentátu. Rakousko však bylo rozhodnuto zahájit vojenské akce a mobilizovalo osm armádních sborů. 28. července 1918 císař František Josef vyhlásil válku Srbsku. V průběhu válečného konfliktu se Rakousko-uherské armádě podařilo několikrát prorazit frontu, ale vždy po několika týdnech se Srbové vzmohli na odpor, s častou pomocí francouzské a ruské techniky a zatlačili je zpět. Až 6. října 1915 se Rakousku-Uhersku a Bulharsku podařilo shromáždit dostatek vojáků, aby trojnásobně převýšily počet vojáků na straně Srbska. Podruhé se jim podařilo dobýt Bělehrad a odříznout srbskou armádu od přístavu v Soluni. „Naději představovala dohodová armáda generála Maurice Sarraila, která se 3. října 1915 vylodila právě v Soluni. Francouzi a Britové však nemohli v tak krátkém čase shromáždit dostatek sil a účinně pomoci bránící se srbské armádě.“²⁸ Srbové byli zatlačeni až na území Černé Hory a Albánie.

²⁷ ŽÁČEK, Václav et al. Dějiny Jugoslávie. 1970. s. 349

²⁸ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005. s. 272.

V polovině září 1918, při příležitosti odchodu rakouských a německých sborů na jiné fronty a Bulharská armáda, která se ocitla v problémech, se podařilo zahájit ofenzívu. V polovině října Bulharsko požádalo o příměří němečtí a rakouští vojáci začali ustupovat. Bělehrad byl osvobozen 1. listopadu 1918 ale již 29. října byl v Záhřebu vyhlášen Stát Slovinců, Chorvatů a Srbů.

3.2 Srbsko v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců

Království vzniklo 1. prosince 1918 ze Srbského a Černohorského království a Státu Slovinců, Chorvatů a Srbů, který nebyl mezinárodně uznán. „*Srbsko ve dvou protitureckých povstáních zrozený stát se stoletou kontinuitou se náhle – z měsíce na měsíc, v historickém kontextu tedy vlastně ze dne na den – stal součástí a zároveň jádrem velkého územního celku.*“²⁹ Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS), čítalo kolem 12 milionů obyvatel a rozlohou zaujímalu polovinu Balkánského poloostrova. Srbové se pomocí Nikoly Pašiće na ženevských jednáních ještě pokusili prosadit myšlenku velkého srbského království. Šlo o území, na kterých se nacházela většina srbského obyvatelstva, a které si nárokovala bělehradská nacionální elita naproti jugoslávskému státu. Vznikem Království SHS se představy o Velkém Srbsku ještě rozšířily ve smyslu zvětšení území právě o Slovinsko a Chorvatsko, v následujících letech bylo v plánu, aby se ostatní obyvatelé království přizpůsobili srbským tradicím a kultuře. Tito vlivní bělehradští činitelé si však neuvědomovali, že Srbové už netvoří v nově vzniklém státním útvaru většinu obyvatelstva, touto skutečností z možných problémů, které mohou vzniknout, se však nezabývali. Na opačné straně stáli zastánci myšlenky integrace Jugoslávie. V Království SHS viděli perspektivu. Zformoval by se národ, tradice a kultura a vzal by to nejlepší ze Slovinska, Srbska a Chorvatska.

„*Velkosrbská buržoazie v čele s královským dvorem se zmocnila hned po počátku všech důležitých mocenských pozic ve státě. Proto pospíchala, aby monarchistické a centralistické zřízení proklamované sjednocovacím aktem z 1. prosince 1918, které ji zaručovalo hegemonii ve státě, co nejdříve sankcioval parlament.*“³⁰ Hospodářsky silnější Slovinsko a Chorvatsko se snažily prosadit federalistické zřízení a na shromáždění parlamentu přišly s návrhem na vyhlášení republiky. Nikola Pašić jako předseda vlády po dlouhých debatách nakonec získal většinu hlasů a prošel jejich návrh ústavy podporující monarchii a lepší pozici Srbů v ní. Ústava dávala větší pravomoci králi, nikomu se nemusel zodpovídat ze svých činů. Byla

²⁹ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005. s. 301.

³⁰ ŽÁČEK, Václav et al. Dějiny Jugoslávie. 1970. s. 391.

uzákoněna 28. června 1921 a v podstatě znamenala diktaturu velkosrbské buržoazie. Práva ostatních členů království byla potlačena. Jugoslávie byla nerovnoměrně vyspělá po hospodářské stránce, bylo to dáno historickými podmínkami. Vyspělejší oblasti jako Vojvodina, Slovinsko a Chorvatsko naproti slabšímu Srbsku, Makedonii, Černé Hoře, Bosně a Hercegovině a Dalmácii, které nebyly na takové hospodářské úrovni. V roce 1925 díky těmto nerovnostem přišla agrární krize, která byla podpořena neúrodou v roce 1927 a znamenala obrovské zadlužování Království SHS. Monarchie nedokázala tuto situaci řešit.³¹

Král Alexandr 6. ledna 1929 na pravoslavné Vánoce nastolil režim osobní moci, jako důvod uvedl zklidnění chaosu v zemi, do kterého ji dostal zkorumpovaný a nefunkční parlament. Vydal dekrety, kterými zrušil ústavu a rozpustil parlament. Ten samý den jmenoval novou vládu, do které dosadil své stoupence v čele s generálem Živkovićem. Udělal to ze dvou hlavních důvodů, aby zajistil nástupnictví pro svůj rod a zároveň mu šlo o stabilizaci různorodého státního útvaru.³² Chtěl potlačit národnostní hnutí Chorvatů a ostatních národů a upevnit mezinárodní postavení Jugoslávie. Provedl nové administrativní dělení státu pojmenovaného Království Jugoslávie, které rozdělil na 9 bánovin, pojmenovaných podle řek, která v nich protékaly. V šesti z devíti bánovin převládali Srbové, protože nově vzniklé uspořádání zcela ignorovalo historické uspořádání území.³³ Král Alexandr vydal v září roku 1931 novou ústavu, která se podstatně nelišila od té předchozí a v listopadu téhož roku se konaly parlamentní volby, které vyhrála vládní kandidátka s programem uchování státního zřízení a podporou královny dynastie. Jugoslávii však v první polovině 30. let zasáhla světová hospodářská krize a lidé začali být opět nespokojeni s politickou situací, vznikaly nové opoziční a separační celky, které se snažily o změny v království. Vše vyvrcholilo zavražděním krále Alexandra v Marseille 9. října 1934 teroristou z chorvatské a makedonské separatistické skupiny. Alexandrovým nástupcem byl jeho teprve jedenáctiletý syn Petr, za kterého vládu převzala regentská rada o třech členech v čele s princem Pavlem. V červnu 1935 se stal novým premiérem Milan Stojadinović, který viděl řešení krize v přátelských vztazích s fašistickými státy a fašizaci království.

3.3 Srbsko a Černá Hora za 2. světové války

26. a 27. března 1941 proběhl v Jugoslávii puč pod vedením generálů Borivojem Mirkovićem a Dušanem Simovićem, který jen s jedinou obětí na lidském životě proběhl

³¹ ŽÁČEK, Václav et al. *Dějiny Jugoslávie*. 1970. s. 394-397.

³² ŠÍSTEK, František. *Černá Hora*. 2007, s. 78.

³³ PELIKÁN, Jan. TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. 1996, s. 15.

hladce. Byli zatčeni premiér a ministři srbského původu. Když se regent Pavel dozvěděl o puči, ihned rezignoval a na trůn byl dosazen král Petr II. Karadjordjević. V následujících událostech ohledně království Jugoslávie však hrál jen okrajovou roli. Puč byl proveden hlavně příslušníky srbské vojenské a politické elity a byl tedy podstatě srbskou záležitostí. Ti zazlívali režimu prince Pavla přátelské vztahy s Německem a přehlížení srbských národních zájmů. Převrat v Jugoslávii znepokojil Hitlera v čele Německa. Okamžitě se spustily přípravy na vojenskou akci proti ní. I přes pokusy nové vlády ujistit země Osy, že šlo pouze o vnitropolitické problémy, nepodařilo se německou agresi zastavit. Pouhé 2 týdny po puči dne 6. dubna 1941 zahájila vojska Osy útok na království.³⁴

Černou Horu obsadila Mussoliniho Itálie a jižní části připadly Velké Albánii. Byla snaha o vytvoření malého státu podporujícího Italskou nadvládu. 13. července 1941 propuklo v zemi povstání, které bylo označeno za největší v Evropě. Vedeno bylo komunisty a jugoslávskou armádou, které se podařilo kromě velkých měst obsadit celé vnitrozemí. Za nedlouho však Itálie provedla odvetnou akci a území opět dobyla. Další odboj probíhal prostřednictvím partyzánského boje pod vedením Josipa Broze zvaného Tito. Odboj byl mobilní a přesouval se často v horských oblastech, v roce 1942 byli proto partyzáni přítomni spíše v Bosně. Na jaře roku 1943 se probili do Černé Hory. Jejich pozici značně posílila kapitulace Itálie v létě 1943, Mussoliniho nadvládu však vystřídala německá, která kontrolovala města a větší komunikace. O odlehlé oblasti a venkov proto bojovali partyzáni s četníky. Pod vedením černoohorského generála Pekou Dapčevićem se jugoslávské armádě podařilo 20. Října 1944 dobýt Bělehrad. Do konce roku 1944 byla také vyčištěna od nepřátel také Černá Hora.³⁵

V Srbsku probíhal odboj ve dvou podobách, jedním byl nekomunistický pod vedením plukovníka Dragoljuba Mihailoviće a komunistický pod vedením Josipa Broze „Tita“. Mihailović se obklopil vlasteneckými důstojníky a budoval své odbojové hnutí ve vojenskou organizaci s minimálním politickým zájmem. Odbojáři nazývaní četníci nesli jméno podle bývalých partyzánských skupin proti nadvládě Turků, který vznikl ze slova četa. Zaměřil svůj boj proti okupantům. Na chorvatském a bosenském území ustašovci v průběhu války vraždili srbské obyvatele, tyto skutečnosti nutily Mihailoviće zahájit bojové akce proti nim. Zároveň se musel postavit komunistickému odboji. V některých fázích války se četníci museli proti komunistům spojit s Němci a to je diskreditovalo v očích spojenců. Partyzánské hnutí pod

³⁴ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 384-388.

³⁵ ŠÍSTEK, František. Černá Hora. 2007, s. 80-84.

vedením Komunistické strany Jugoslávie naopak s Němci nespolupracovalo. Jejich vůdce Josip Broz Tito byl chorvatského původu, komunistický zájem byl však jugoslávský. Bojovali proto proti okupantům, četníkům i ustašovcům. Tito a partyzáni nakonec osvobodili většinu Jugoslávie za podpory Britů.³⁶

3.4 Socialistická Jugoslávie

Po válce se největšího úspěchu těšila komunistická strana Jugoslávie pod vedením Josipa Broze Tita. Komunisty řízená policie znemožnila jiným politickým stranám činnost a zakázala taky opoziční tisk. Volby, které se konaly 11. listopadu 1945, vyhráli komunisté s 88% hlasy pomocí zmanipulování výsledků, které by však v současné situaci nepotřebovali. Na prvním zasedání zrušil parlament monarchii a zavedl Federativní lidovou republiku Jugoslávii (FLRJ). Postupnými reformami a novou ústavou napodoboval sovětský model. Titově vládě se podařilo vyřešit národnostní otázky tím, že neprosazovala žádný národ před jiným, uznala poprvé makedonskou existenci, plná práva měli i Černohorci a muslimové z Bosny. Hlavním důvodem bylo zajištění moci, ale zmírnilo se napětí mezi jednotlivými etnickými skupinami. Problémem zůstávaly opoziční ozbrojené organizace, které působily v horských oblastech. Komunistická strana proti nim použila všechny dostupné prostředky a nakonec zatkla Mihailoviće. Proběhl neregulérní soud, na jehož konci i přes protesty západních mocností byl vynesen rozsudek trestem smrti.

Socialistická Jugoslávie začala navazovat vztahy s Bulharskem a Albánií s cílem budoucí integrace těchto dvou republik do federace. Stalin vycítil z těchto kroků ohrožení absolutní moci SSSR nad komunistickým blokem. Na narychlo svolané schůzi v Moskvě navrhl připojení Bulharska k Jugoslávii. Oba státy odmítly okamžité spojení kvůli integraci a ekonomické stabilitě. Za týden byl jugoslávským vůdcům Titovi, Djilasovi, Rankovićovi, Kidričovi doručen dopis, ve kterém označil Djilase, Rankoviće, Kidriče za pochybné marxisty. Tímto krokem chtěl přimět Tita, aby své nejbližší spolupracovníky nechal odejít z vedení jugoslávského státu. Tito však ve 30. letech 20. stol. poznal Stalinovo vyjednávání v Moskvě a rezignaci kritizovaných spolupracovníků odmítl. Stalin se další kritikou a sankcemi v obchodování několikrát pokusil Tita zlomit, ale vláda podporována lidem vždy smírnou cestou odpověděla Moskvě a dále se řídila modelem SSSR. Jugoslávské komunistické zřízení se tak stalo jediným, které přímo nepodléhalo Stalinovu vlivu.³⁷

³⁶ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 397-405.

³⁷ PELIKÁN, Jan. TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*. 1996, s. 31-44.

Po ztrátě podpory od komunistického bloku si Jugoslávie musela najít jinou cestu v mezinárodní politice. Snažila se najít podporu u západních zemí, protože se prohlubovala ekonomická krize. Podporu našla v Spojených státech amerických (USA), které poskytlo finanční půjčky. Změnil se ekonomický model, firmy a společnosti nepodléhaly úplnému vlivu státu a byly vytvořeny dělnické rady. Jugoslávie v roce 1953 vydala novou ústavu, která ještě více zvýhodňovala podniky, dále samosprávný systém rozšířila i na oblast kultury, výchovy, vzdělání a služeb.³⁸ Po smrti Stalina 5. března 1953 Jugoslávie očekávala, jak bude SSSR pokračovat ve vzájemných vztazích. Brzy se objevily náznaky, že Moskva by ráda pokračovala v normalizování styků s Jugoslávií. Titovi bylo nabídnuto, aby se zapomnělo na neshody a Jugoslávie se připojila k sovětskému bloku, toto však bylo Titovou vládou odmítnuto. Naopak FLRJ zatlačil na sovětský režim a chtěl reparace za nátlak Stalinovy politiky. Chruščov na některé podmínky přistoupil a propustil vězněné obyvatele Jugoslávie a rozpustil protititovské organizace na území sovětského bloku, aby si vylepšil obraz na mezinárodní scéně. Zároveň se Jugoslávie dokázala za studené války rychle přiklánět na stranu USA, nebo SSSR. Tato strategie ji zajišťovala výhodné ekonomické vztahy s oběma stranami. Aby ale nedošlo k izolaci ze stran mocností, udržovala FLRJ také vztahy se nezávislými státy a koloniemi, zejména s Egyptem a Indií.

Země se těšila poměrné stabilitě, zajišťována potlačováním opozice a částečnou liberalizací režimu. V květnu roku 1980 po dlouhé nemoci zemřel Josip Broz Tito. Po jeho smrti se vedení federace podařilo stabilitu částečně udržet. I přes problémy se režim v Srbsku stále mohl spoléhat na podporu velkého počtu obyvatel. Liberalizace v zemi znamenala volné cestování, pracovat v zahraničí, větší svoboda tisku než v jiných komunistických státech.³⁹ Černé Hoře se v režimu dařilo, způsobil to velký objem prostředků, který byl použit na rozvoj a modernizaci zaostalejších částí federace. Byly budovány silnice, mezinárodní letiště, železnice a univerzita v Podgorici. V Černé Hoře byly v té době klidné i mezi etnické vztahy, navzdory odlišnostem Albánců a Srbů.⁴⁰ Srbsko se naopak po Titově smrti muselo potýkat s krizí v Kosovu, kde Albánci ovládali všechny úřady a jen malé procento Srbů jim na těchto místech oponovalo. Kosovo mělo snahu se připojit k Albánii, proběhlo několik demonstrací, při kterých došlo ke střetu demonstrantů s policií. V Kosovu byla vyhlášena nouzová situace, která trvala 20 měsíců, která měla podobný, ale mírnější charakter jako stanné právo. I po

³⁸ VOMLELA, Lukáš. Svaz komunistů Srbska v procesu tranzice a dezintegrace Jugoslávie : Dizertační práce. Olomouc : univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2012. 212 l. 6 l. příl. Vedoucí dizertační práce doc. Pavel Šaradín, Ph.D.

³⁹ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 509.

⁴⁰ ŠÍSTEK, František. Černá Hora. 2007, s. 87.

vyřešení situace bylo jasné, že tento konflikt odstartoval krizi ve federaci. Zhoršující se ekonomická situace FLRJ znamenala častou změnu politiků, kteří prosazovali myšlenku národních států. K moci se dostal Slobodan Milošević, který získal velký vliv a podařilo se mu destabilizovat už rozpadající se Jugoslávii. 14. sjezd komunistické strany, který opustili delegace Chorvatska a Slovinska odstartoval dezintegraci Jugoslávie. I přes mnoho reforem se zhroutila měna a jednotlivé republiky začali vyhlašovat nezávislost.⁴¹

V rámci bývalé Jugoslávie prošla federace mnoha změnami a politickými režimy. Srbský nacionalismus a jeho představitelé se snažili po celou dobu fungování tohoto státního útvaru vytvořit co nejsilnější pozici pro srbský národ. Někteří měli představu o Velkém Srbsku, jiní viděli potenciál ve federaci. Nakonec se spojení mnoha etnicky odlišných států rozpadlo. Srbsko po rozpadu Jugoslávie zůstalo ve federaci pouze s Černou Horou a svými dvěma provinciemi Kosovem a Vojvodinou. Černá Hora v tomto období dostala mnoho změn. V komunistickém režimu byla Černá Hora poprvé od středověku vyhlášena státem, přisun peněz a prostředků vylepšili její ekonomickou situaci a po dezintegraci Jugoslávie se Černé Hoře podařilo vzrůstající ekonomický trend udržet.

⁴¹ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 513-515.

4 Proces dezintegrace bývalé Jugoslávie

Tato kapitola popisuje události dezintegrace bývalé federace Jugoslávie. Oslabení komunistické moci, způsobené smrtí Tita a neschopností vlády reagovat na zhoršující se ekonomickou situaci. Jednotlivé státy se chtěly osamostatnit, ale nedokázaly mezi sebou vyřešit otázky státních hranic. Po několika desítkách let společné federace bylo obyvatelstvo v oblastech hranic mezi státy národnostně promíchané. Situace vedla k vypuknutí občanské války. Ta byla od 2. světové války největším ozbrojeným konfliktem na území Evropy.

4.1 Příčiny dezintegrace Jugoslávie

Začátek krize socialistické Jugoslávie byla smrt jejich dlouholetého vůdce Josipa Broze Tita, který skonal 4. května 1980. Už za jeho vlády, kdy Tito stárl a svou funkci nemohl zastávat naplno, vznikaly ve federaci funkce předsedů a místopředsedů v různých sférách státní moci, aby ulehčily pracovní povinnosti hlavě státu. Jeho nástupci chtěli pokračovat v jeho práci, což se jim dařilo, než přišla krize na hospodářské a politické úrovni. Navíc se objevily problémy mezi samotnými členy federace.⁴²

Hospodářskou situaci zhoršoval narůstající počet nezaměstnaných lidí a neschopnost splácení dluhů. Pokus vlády o devaluaci měny za účelem zlepšení exportu země zkrachoval. V důsledku se ekonomika Jugoslávie zhoršila a potřebná reforma nenašla podporu ve vládě. Dalším problémem, který se plně projevil po Titově smrti, byl nacionalismus obyvatel států federace. První vzpoura v podobě demonstrací vznikla 11. března 1981 v Kosovu, byla potlačena silou a vyvolala ve státech federace negativní ohlasy. Srbové byli v Kosovu napadáni ilegálními skupinami Albánců. Demonstrace měly nacionalistický charakter. „Hlavní heslo znělo „Republika Kosovo“. Demonstranti však volali i po „sjednocení všech albánských území“, nosili fotografie Envera Hodži a velebili jeho režim v Albánii.“⁴³ Po potlačení nepokojů se vláda rozhodla oslabit albánskou pozici na podílu moci v Kosově. Začala rozpouštět organizace, zavírat členy, kteří se zapletli do kontrarevolučních hnutí, nahrazovat albánské politiky. Ústřednímu výboru Svazu komunistů Srbska se ale nepovedlo zvýšení pravomocí v autonomních oblastech Vojvodina a Kosovo. Albánská komunistická strana našla podporu ostatních států federace. Odvolávala se na centralismus a posilování pozice Srbska na úkor ostatních svazových republik. Hospodářská situace se v letech 1983 –

⁴² DIZDAREVIĆ, Raif. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví*. 2002. s. 57-60

⁴³ PELIKÁN, Jan. et. al. *Dějiny Srbska*. 2005 s. 512.

1984 více zhoršila, nezaměstnanost stoupla na 10% a stoupalo zadlužování země. Východní blok se začal rozpadat a jugoslávská pozice mezi bipolárním světem ztrácela smysl. Následkem toho západní země začaly po Jugoslávii vymáhat své pohledávky.⁴⁴

Volbu předsedy Svazu komunistů Srbska v únoru 1986 vyhrál Slobodan Milošević. Ten s pomocí organizovaných demonstrací ovládl i provincie Vojvodinu a Černou Horu. Na vedoucí politické posty dosadil mladé komunisty, kteří mu byli oddaní. V jugoslávském představenstvu ovládal polovinu osmičlenného složení pomocí hlasů ze Srbska, Černé Hory, Vojvodiny a Kosova. Miloševićova snaha ovládnout celou federaci, ale narazila na odpor ostatních republik.⁴⁵ Srbský parlament dne 23. února 1989 omezil autonomii Vojvodiny a Kosova. Oba celky tak ztratily pravomoci plnoprávných členů federace.

4.2 Krize v Kosovu

Kosovo se po smrti Tita stalo největším problémem Srbska a v prohlubující se krizi Jugoslávie se stalo problémem celé federace. Albánské obyvatelstvo, které na Kosovském území tvořilo až 80% celku, si neslo křivdy od konce 2. světové války. V poválečné Jugoslávii získalo Kosovo autonomii, ale do vrcholných politických pozic se Albánci nemohli dostat. Velkou roli zde hrála nedůvěra k Albáncům. Situace se změnila roku 1966, kdy bylo Albáncům povoleno obsazovat vysoké posty v úřadech a politice Kosova. Rychle situace využili a pozice obsadili. Sami se ale dopustili chyb, když začali upřednostňovat Albánce před Srby, Černohorci a jiným nealbánským obyvatelstvem. Nereagovali na pocit útlaku nealbánského obyvatelstva a na stěhování Srbů a Černohorců z Kosova. Vedení Srbské republiky a autonomní oblasti se místo řešení problémů věnovalo vzájemným sporům. Ze sousední Albánie navíc přicházela propaganda o Velké Albánii, která by sloučila všechny Albánce do jednoho státu a podněcovala nenávist k Jugoslávii jako k utlačovateli. Po příchodu Miloševiče do čela Svazu komunistů Srbska převládla v Srbsku a autonomních oblastech velkosrbská politika, která potlačovala albánskou. V Kosovu tato politika vyvolávala neustálé napětí. Ve dnech 17.-19. listopadu 1988 vypukly demonstrace Albánců, kvůli změně vedení Svazu komunistů Kosova a informacím, že je ohrožena autonomie Kosova v chystané nové ústavě.⁴⁶ Demonstrací se zúčastnilo takové množství lidí, že musely být povolány milice, policie z ostatních států a vojenské jednotky Kosova byly uvedeny do pohotovosti. Srbské a Kosovské vedení se nedokázalo dohodnout, jak situaci řešit, každý hájil

⁴⁴ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 514-515.

⁴⁵ ŠÍSTEK, František. Černá Hora. 2007, s. 88-89

⁴⁶ DIZDAREVIĆ, Raif. Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví. 2002. s. 252-254

své zájmy a nikdo nechtěl ustoupit. Po třídních listopadových protestech byl vyhlášen zákaz shromažďování na veřejných prostranstvích. Demonstrační schůze se proto přesunuly do uzavřených prostor. Na schůzích se šířily dezinformace v duchu zrušení albánských škol a albánštiny jako úředního jazyka.

19. února 1989 sfárala směna v počtu 1350 horníků ve Starém Trgu a odmítala vyfárat, dokud se nesplní jejich požadavky. Horníci usilovali hlavně o demisi předsedy oblastního výboru, který byl nedávno zvolen a o ponechání práv Albánců v autonomní oblasti. Stávka se brzy rozšířila. Podniky v oblasti a studenti na Prištinské univerzitě se ze solidarity přidali na stranu horníků. Vedení autonomní oblasti si se situací nevědělo rady a žádalo pomoc od Srbska a celé federace. Setkali se ale s nezájmem o řešení situace na federativní úrovni a Milošević žádal o vyřešení na oblastní úrovni. Horníci žádali demisi tří představitelů nového předsednictva. Morina, Šukrija a Azemi nebyli v této otázce jednotní, Azemi chtěl podat demisi, ale Morina odmítal. Žádal o vyslovení srbského vedení a demisi by přijal jen kolektivně jako celé předsednictvo. Srbské vedení se domnívalo, že demise předsednictva by znamenala kapitulaci Svazu komunistů Jugoslávie a nechtělo tuto možnost realizovat.⁴⁷ Předsednictvo Jugoslávie vyhlásilo výjimečný stav pro Kosovo 27. února 1989 v časných ranních hodinách a dění v této oblasti nyní spadalo pod jugoslávskou správu. Srbsko už nemělo v oblasti pravomoci zasahovat. Horníci 26. února 1989 ve večerních hodinách opět odmítli opustit důl, důsledkem toho se na druhý den ráno svolala schůze v Prištině. Azemi zde podal svou demisi a splnil jeden ze tří hlavních požadavků stávkujících. V poledne podal demisi i Morina a Šukrija, ale čekalo se na schválení od vedení Kosova. Potvrzení demisí se oddalovalo z důvodu pokusu přesvědčit horníky o opuštění dolu jen s potvrzením demisí Azemiho a Šukriji. Horníci k večeru začali důl opouštět s vědomím, že dosáhli kýženého úspěchu. Později se dozvěděli, že demise Moriny byla jen reprezentativní a ve své pozici dále působí. Horníci se cítili podvedeni a dalo se očekávat, že podobné akce se budou v blízké době opakovat.

4.3 Rozšíření krize do celé federace

Ve slovinské Lublani proběhl dne 28. února 1989 mítink v Cankarjově domě. Vyjadřoval solidaritu ke Kosovu, ale odsuzoval se i výjimečný stav zavedený v oblasti. Mítink vyvolal v řadách Srbů velkou vlnu odporu proti vyjádření ze Slovinska. Srbové v Bělehradě zahájili demonstrace a vlna protestních akcí se šířila celým Srbskem a Černou

⁴⁷ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století*. 2011. s. 413-420

Horou. Protestovali proti sesazení funkcionářů v Kosově, zpochybňování politiky svazu komunistů a žádali zatýkání organizátorů listopadových událostí v Kosovu. Počet demonstrantů v Bělehradě vzrostl na milion a žádali o vyjádření Miloševiče.⁴⁸ Ten ale ani neodpověděl na výzvy, proto si vyžádali předsedu předsednictva SFRJ Dizdareviće. Dizdarević před demonstranty promluvil o probíhající situaci a stále upozorňoval na snahu udržení integrity Jugoslávie. Po jeho projevu se polovina demonstrantů rozešla. Večer předstoupil před demonstrující i Milošević. Před stotisícovým davem slíbil zatýkání organizátorů listopadových událostí v Kosovu.

Zatýkání začalo 1. března 1989 v noci. V Bosně a Hercegovině zadržely srbské a kosovské bezpečnostní orgány Azema Vlasiho, následovali Burhan Kavaja ředitel dolu Stari Trg, Aziz Abraši ředitel kombinátu Trepča a mnoho dalších. Akce proběhla bez projednání s předsednictvem SFRJ a Svazem komunistů Jugoslávie (SKJ), ale při zatýkání bylo uvedeno, že s akcí souhlasí. V následujících dnech si vedení Jugoslávie se Srbským vyměnilo několik zpráv a z nich vyplývalo, že Srbové nemají zájem o zklidnění situace, ale spíše k vyostření probíhajících událostí. V Kosovu 23. března 1989 Skupština autonomní oblasti schválila novou ústavu. Před budovou parlamentu v tu dobu proběhla demonstrace. Z davu se na policisty snášely kameny a zazněl i výstřel namířený proti policistům. Výsledkem byli čtyři zranění demonstranti a jedenáct policistů. Tento fakt ukazoval, z jaké strany probíhala agrese.⁴⁹

Nepokoje naplno vypukly 27. března 1989 na několika místech Kosova. Z celé oblasti byla hlášena střelba do miličních sborů a na policisty. Násilí a střelba pokračovala i druhý den, pouliční boje ve městech probíhaly i přes zákaz shromažďování a vyhlášení policejní hodiny. Situaci se nakonec podařilo uklidnit. 28. března 1989 srbský parlament schválil dodatky k ústavě a zdálo se, že Srbsko má situaci v Kosovu pod kontrolou. Ve dnech 26. ledna až 5. února 1990 proběhly demonstrace po celém Kosovu. Srbové žádali využití armády na zklidnění situace, tento návrh byl zamítnut. Nepokoje pokračovaly 19. a 20. února 1990 se stejnou intenzitou za použití střelných a jiných zbraní. Po nekončících sériích demonstrací se Srbsko rozhodlo v červenci 1990 zrušit autonomii Kosova.

⁴⁸ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století*. 2011. s. 398-402

⁴⁹ DIZDAREVIĆ, Raif. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví*. 2002. s. 259-293

4.4 Pád komunismu a počátek dezintegrace Jugoslávie

V Bělehradě se 20. ledna 1990 sešel XIV. sjezd Svazu komunistů Jugoslávie. Slovinská delegace opustila sjezd dva dny po začátku, následovaná chorvatskou. Sjezd neměl potřebnou většinu zástupců, proto byl přerušen. Milošević už v té době počítal s válkou, Chorvatsko a Slovinsko měly opustit federaci. Černá Hora, Bosna a Hercegovina, Makedonie a části Chorvatska osídlené Srby měly zůstat v rámci Jugoslávie. V Chorvatsku a Slovinsku byly pozměněny ústavy o politickém pluralismu a do vlád se dostaly i jinak orientované strany. V ostatních republikách federace také zvítězily ve volbách nacionalistické strany a vytlačily komunistické strany. V Srbsku se komunisté sloučili se Socialistickým svazem pracujících a vznikla Socialistická strana Srbska (SPS). Miloševićovým cílem bylo udržet Jugoslávii po hromadě, stále měl k dispozici 4 hlasy z 8 a snažil se získat na svou stranu Makedonii a Bosnu a Hercegovinu. Zastával názor, že demokracie může být reálná i bez opozičních stran a tedy politické konkurence. Na počátku roku 1990 však vznikaly nové opoziční politické strany, většin z nich měla nacionalistický, nebo protikomunistický charakter. Etnické menšiny v zemi začaly také vytvářet své politické strany, např. Chorvati, ve Vojvodině Maďaři, Vlaši, Rusíni a Romové s lokálním charakterem. SPS v prosincových volbách 1990 získala 77% většinu poslaneckých křesel ve většinovém volebním systému. Současně se konaly prezidentské volby, ve kterých zvítězil Slobodan Milošević. Politická scéna Jugoslávie byla nyní složena z nacionálních stran jednotlivých republik a komunistickou v Srbsku a Černé Hoře. Fungování federace se v této situaci stalo nereálným.⁵⁰ V Srbsku se po neúspěchu opozičních stran ve volbách začaly objevovat hlasy, které upozorňovaly na jednostrannou manipulaci médií vládou. V Bělehradě 9. března 1991 proběhla nepovolená demonstrace. Na protestanty zaútočila policie a situace se uklidnila až ve večerních hodinách po příjezdu armádních tanků. Vyžádala si 2 lidské oběti, policistu a studenta. Ráno po odjezdu tanků se studenti vydali znovu do ulic a přidávali se k nim další příznivci opozice. Policii se nepodařilo demonstranty rozehnat a akce trvala 10 dní.⁵¹

Slovinsko a Chorvatsko vyhlásilo v červnu 1991 nezávislost. Slovinské rozhodnutí pro Srby nepředstavovalo problém. Jiné to bylo v případě Chorvatska, kde se nacházela v oblasti kolem Vukovaru početná srbská menšina. Chorvatské polovojenské jednotky obsadily město a vyhnaly z něj Srby. Jugoslávské armádě trvalo dobýt města zpět od září do listopadu 1991. Výsledkem bylo zničení 90% města a ztráty na lidských životech. Bosna a Hercegovina se

⁵⁰ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století*. 2011. s. 423-426

⁵¹ PELIKÁN, Jan. et. al. *Dějiny Srbska*. 2005 s. 521-525.

v březnu 1992 ocitla v krizi. Chorvatští a muslimští politici vyhlásili nezávislost republiky. Srbové na území Bosny neuznali samostatnost a rozhodli se vytvořit republiku Srbskou. Na celém území Bosny a Hercegoviny vypukla občanská válka, do které se zapojila Jugoslávská armáda.

Milošević se rozhodl ukončit bývalou federaci a 27. dubna 1992 vznikla Svazová republika Jugoslávie po dohodě černohorských a srbských politiků. Patřili do ní Srbsko, Vojvodina, Kosovo, Černá Hora a území Chorvatska a Bosny kontrolována srbským obyvatelstvem. Byla vytvořena ústava, která dávala velké pravomoci prezidentům republik, čímž si Milošević zajistil moc. Srbsko na jaře 1992 zasáhla vnitropolitická krize, opozice se spojila proti SPS. Nebyla však jednotná, více než souboj s SPS je zajímavý vnitro koaliční rozpory. Opozice žádala znovu volby a odstoupení Miloševiče, který válkou v Bosně způsobil, že OSN uvalila sankce na republiku. Milošević odstoupení odmítl, ale slíbil vyhlásit nové volby do konce téhož roku.⁵² V nově vzniklém zřízení vznikly nové vysoké posty Svazové republiky Jugoslávie. Prezidentem se stal Dobrica Čosić, spisovatel a propagátor srbského nacionalismu. Premiérem se stal Milan Panić, který měl sehrát roli v zahraniční politice orientované na západ. Americký podnikatel srbského původu Panić se však pokusil získat moc pro sebe. Milošević měl v politickém souboji značnou výhodu. Prostřednictvím ústavy měl totiž kontrolu nad armádou, policejními složkami a médii.

Vnitropolitické problémy v kombinaci s přílivem uprchlíků z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny způsobily Srbsku velké ekonomické problémy. Každý čtvrtý na jaře roku 1993 byl nezaměstnaný, špatná ekonomická situace způsobila hyperinflaci, která trvala dva roky. Milošević nechal ještě dvakrát rozpustit parlament pod nátlakem opozice, až v říjnu 1993 dostalo SPS potřebný počet hlasů a s malou stranou Nová Demokracie vytvořili koalici, která měla většinu v parlamentu. Nově zvolená vláda vydržela 4 roky, což oproti minulým byla dlouhá doba. Nová vláda v lednu 1994 začala podnikat kroky pro obnovení zcela zničené ekonomiky. Podnikla kroky, které snížily inflaci a stabilizovaly kurz měny. Tyto změny měly pro obyvatelstvo pouze psychologický účinek, tento stav dokázalo Srbsko udržet až do uvolnění sankcí v listopadu 1995.⁵³

⁵² DIZDAREVIĆ, Raif. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví*. 2002. s. 321-322

⁵³ PELIKÁN, Jan. et. al. *Dějiny Srbska*. 2005 s. 527-537.

Velkou zátěží pro SRJ byla podpora Srbů v Chorvatsku a Bosně. V lednu 1994 se Milošević dohodl s Chorvatskem o připojení Srby ovládaném území k Chorvatsku a postupným normalizováním vztahů. Chorvatská armáda během 2 vojenských akcí vyhnala z oblasti 200 tisíc Srbů a rozbila tak republiku Srbů na jejich území. Poslední město Slavonii ovládané Srby získalo po podpisu Daytonské dohody. V Sarajevu se objevilo několik útoků na civilisty, ze kterých byli obviněni bosenští Srbové. Po těchto událostech prezident USA Clinton nechal zosílit přístup proti nim. Nad územím Bosny byly sestřeleny srbské letouny a bombardovány pozice bosenských Srbů kolem velkých měst. Milošević ztrácel kontrolu nad bosenskými Srby v eskalující občanské válce. Vláda Jugoslávie oznámila ukončení pomoci Srbům v Bosně v roce 1994. I přes tuto skutečnost v lednu 1995 dobyla armáda bosenských Srbů město Srebrenica a povraždila zde několik tisíc muslimských mužů. Ukončení občanské války v Bosně a Hercegovině došlo až 21. Listopadu 1995, kdy Milošević podepsal na mírových jednáních v americkém Daytonu dohodu. Tím opustil svůj plán na sjednocení Velkého Srbska.⁵⁴ Jugoslávii po ukončení bojů byly zmírněny sankce. Státy s federací do konce roku 1996 normalizovaly vztahy a vyslaly sem své velvyslance. Jugoslávie s normalizací vztahů pokračovala s Makedonií a v létě s Chorvatskem. Krize se zmírnila jen dočasně, v druhé polovině roku 1996 se znovu rozpoutal konflikt v Kosovu.

Dezintegrace bývalé Jugoslávie začala po smrti Josipa Broze Tita pomalým oslabováním komunistické vlády, zhoršující se hospodářskou situací země a krizí v Kosovu. Jugoslávie po rozpadu SSSR navíc ztratila svou silnou pozici v tehdejším bipolárním světě. Po pádu komunismu se k moci dostal Slobodan Milošević, který se snažil udržet nejprve Jugoslávii, později „Velké Srbsko“ pohromadě za použití politických machinací a vojenských akcí. Přes jeho snahu se státy federace začaly osamostatňovat a vznikly konflikty o území, na kterém se nacházelo etnicky různorodé obyvatelstvo. V konfliktech, které přerostly v občanskou válku, zahynulo mnoho civilistů důsledkem etnických čistek všech zúčastněných stran na válečném konfliktu. Jugoslávská vláda v důsledku těchto událostí a prohlubující se ekonomickou krizí umocněnou mezinárodní izolací nechala osamostatnit Slovinsko, Chorvatsko, Bosnu a Hercegovinu a Makedonii. V nově zformované Svazové republice Jugoslávie tak zůstaly jen Srbsko a Černá Hora. Srbsko se ale nadále muselo potýkat s problémy způsobené kosovskými Albánci.

⁵⁴ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 537-538

5 Emancipační proces v Srbsku

Kapitola se věnuje srbskému nacionalismu, opuštění myšlenky “Velkého Srbska“ a emancipačním snahám etnických skupin oddělit se od Srbska. Po osamostatnění Chorvatska, Slovinska, Makedonie a Bosny a Hercegoviny vznikla Svazová republika Jugoslávie, složená z Černé Hory a Srbska s územím Kosova a Vojvodiny. Albánští obyvatelé na území Kosova se také dožadovali osamostatnění a stejné hlasy se ozývaly z Černé Hory. Na území Kosova se tyto snahy řešily především pomocí ozbrojeného konfliktu, v Černé Hoře politickou cestou.

5.1 Srbský nacionalismus

Příchod Slobodana Miloševiče a jeho politiky podněcoval národní cítění u Srbů. Milošević Zrušil autonomii Vojvodiny a Kosova a dosadil své spolupracovníky do vedení obou oblastí. Podobně se mu to povedlo v Černé Hoře, a tím získal čtyři hlasy z osmi v předsednictvu SFRJ. Při těchto počtech mohl kdykoliv zablokovat návrhy opozice. Milošević se 8. května 1989 nechal zvolit předsedou předsednictva Socialistické republiky Srbsko a stal se nejvyšším státním představitelem Srbska. Slovinská strana vystupovala proti nástupu Miloševiče k moci a zrušení autonomie Kosova, tím vyvolávala protislovinskou reakci v Srbsku.⁵⁵ Úspěch u voličů získal Milošević tím, že se prezentoval jako novodobý Tito. Svoji propagandou se snažil dosáhnout u Srbů pocit strachu a nacionalistické nenávisti k ostatním národům Jugoslávie. Přislíboval Srbům jednotu a bezpečnost. To umožnilo jeho straně vyhrát volby i přes skutečnost, že se skládala z velké části bývalých komunistů. S podporou ultranacionalistické Srbské radikální strany dosáhla jeho nacionalistická politika vrcholu v letech 1990 – 1993. Vojenské úspěchy bosenských Srbů ale Miloševićovou politiku komplikovaly. Na mezinárodní scéně odmítal jakoukoliv pomoc v Bosně a Hercegovině, na druhé straně bosenským Srbům pomáhal. V dubnu 1993 OSN zpřísnila sankce proti Srbsku, aby se pokusila zastavit konflikt. Po neúspěšném pokusu získat chorvatské a bosenské území obydlené Srby se Milošević vzdal myšlenky na vytvoření “Velkého Srbska“ a opustil i koalici s radikály.⁵⁶

⁵⁵ ŠMÍD, Tomáš. VAŽURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. s. 45-49

⁵⁶ PROTI ZAPOMNĚNÍ A ZAUJATOSTI: Miloševićova role v jugoslávských válkách. Britské listy [online]. 20. 3. 2009, [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/45992.html>

V říjnu 1993 nechal Milošević vypsat předčasné volby. Za pomoci státně kontrolovaných medií se socialistům v čele s Miloševićem podařilo zvítězit s ještě větším počtem hlasů než v předchozích volbách. Výrazně tomu napomohly sankce z OSN a konflikty probíhající v Bosně a Chorvatsku. Ty totiž vzbudily v Srbech nacionální cítění a podporu Miloševićova režimu. V lednu 1994 se podařilo ozdravit ekonomiku a zastavit inflaci. Tyto změny však měly pouze psychologický efekt, jelikož se pro obyvatele nic nezměnilo. Ekonomiku se podařilo udržet až do listopadu 1995, kdy OSN uvolnila sankce. Zmírnění krize ale netrvalo dlouho. Po ukončení občanské války v Chorvatsku a Bosně se znovu objevily problémy s kosovskými Albánci. Na politické scéně se objevují demokratické strany, které získávají voliče toužící po změně. 17. listopadu 1996 se konaly komunální volby, ve kterých ve velkých městech uspěla opoziční koalice. Volební komise odmítla jejich vítězství potvrdit. V Bělehradě začaly demonstrace opozice, které se účastnilo na 300 000 lidí. K demonstrantům se 6. ledna 1997 přidala i pravoslavná církev a v Bělehradě toho dne protestovalo půl milionu lidí. Parlament pod tlakem protestantů a západu uznal vítězství opozice v Bělehradě, Niši, Kragujevci a Valjevu. V Černé Hoře byl zvolen prezidentem Milo Djukanović, který začal postupně rozvazovat vazby se Srbskem a vytvářel podmínky pro osamostatnění Černé Hory.⁵⁷

Současně s politickou krizí v Srbsku se nedařilo Miloševićově režimu urovnat krizi v Kosovu. Kosovští Albánci vytvořili Kosovskou osvobozenickou armádu, která vyvolala konflikt se srbskou policií. Na začátku krize byla UČK mezinárodně považována za teroristickou organizaci, to se změnilo po několika ofenzívách, které podnikla srbská armáda. Poražení kosovští Albánci utekli do okolních států. NATO se pod hrozbou velkého přísunu emigrantů do okolních zemí v případě vyostření konfliktu rozhodlo, že stejným způsobem jako v Chorvatsku a Bosně označí Srbsko za agresora.⁵⁸ Ve francouzském Rambouillet byl srbské a kosovské straně předložen návrh dohody. Ten by znamenal obsazení kosovského území jednotkami NATO a neomezený pohyb jednotek Severoatlantické aliance na území Jugoslávie. Požadavky zpochybňovaly suverenitu Srbska a Milošević si byl vědom, že kdyby dohodu podepsal, ztratil by podporu Srbů. Podpis smlouvy by znamenal odstoupení z jeho cílů a srbská veřejnost by se s tímto faktem nesmířila. Neměl by potom šanci na odolání tlaku opozice a ztratil by své mocenské postavení. Jugoslávská vláda se ohradila proti neoprávněné agresi, která byla proti ní směřována. Srbové se sjednotili s vědomím, že nikoho nenapadli. Po

⁵⁷ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 539-541

⁵⁸ ŠÍSTEK, František. Černá Hora. 2007, s. 95-96

dvou měsíčních náletech nakonec Milošević podepsal dohodu, která ustanovovala, že Kosovo bude pod správou OSN a zároveň uznala územní celistvost Svazové republiky Jugoslávie (SRJ).

I po neúspěšné Miloševićově politice ho stále podporovala třetina obyvatel, jeho stoupenců však rychle ubývalo. Až v lednu 2000 se však opozici podařilo najít společný plán, který by pomocí protestů vyvolal předčasné volby. Milošević pod tlakem veřejnosti a skutečností, že se mu pokaždé opozici podařilo odolat, vyhlásil na 24. září 2000 předčasné volby do prezidentského úřadu a místních samospráv. Opozice se spojila v alianci Demokratická opozice Srbska (DOS). Společně našli kandidáta, který nebyl spojen se západními mocnostmi a sám se nezdiskreditoval v souvislosti s Miloševićem. Vojislav Koštunica hned v prvním kole získal nadpoloviční počet hlasů a stal se hlavou státu SRJ. Miloševićovi byl nespokojen a nechal volby opakovat. Opozice ale uspořádala protesty a stávky, které vyvrcholily 5. října 2000, kdy se v Bělehradě sešlo přes půl milionu demonstrantů. Milošević, který nenašel podporu u armádního vedení ani policie, podal 6. října 2000 prohlášení v státní televizi, že odchází z politiky.⁵⁹

5.2 Válka v Chorvatsku a Bosně

V krizích zmítaných Jugoslávií se vina za způsobené problémy snášela na Srby žijících na území ostatních svazových republik. Milošević se snažil podporovat nacionalismus v Srbech žijících na území Chorvatska a Bosny. Jeho propaganda připomínala vyvražďování Srbů Chorvaty za 2. sv. války a upozorňovala, že se situace může opakovat. Srbové žijící na územích svazových republik se chtěli přidat k Srbsku. V příhraničních oblastech proto vznikaly etnické konflikty, které vedly i ke genocidním čistkám. Srbská vláda dlouho v občanské válce podporovala Srby žijící na Chorvatském, Bosenském a Kosovském území. Dodávala jim potřebné zásoby, výzbroj a vojenskou pomoc. Živila je nadějí o stabilizaci Jugoslávie a později o vytvoření “Velkého Srbska”.⁶⁰

5.2.1 Chorvatský konflikt

První ozbrojený konflikt vznikl 25. června 1991, kdy Chorvatsko vyhlásilo nezávislost na Jugoslávii. Důvodem se stal nacionalismus obou etnických skupin, kterého dokázali využít političtí představitelé v Bělehradě, Záhřebu a Kninu, který se stal hlavním politickým centrem krajinských Srbů. Propaganda se vracela k událostem 2. sv. války, kdy chorvatští Ustašovci

⁵⁹ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 549-551

⁶⁰ ŠÍSTEK, František. Černá Hora. 2007, s. 92-93

prováděli etnické čistky na srbském obyvatelstvu žijícím v této části Chorvatska. Lidé měli tyto události v paměti a báli se, aby se historie neopakovala. Opět se probudil nacionalismus, který dříve zklidnil Titův režim. Krajinští Srbové nyní nesouhlasili s kroky osamostatnění Chorvatska. S příchodem nové chorvatské ústavy se totiž Srbové stávali v zemi menšinou. Při jubilejních šestistých oslavách vítězství na Kosově poli 28. června 1989 se komunistická strana rozhodla uspořádat manifestaci v Kninu. Ta podporovala myšlenku soužití jugoslávských národů. Při této akci bylo zatčeno mnoho krajinských Srbů a posloužila k propagaci srbského nacionalismu. Chorvatský prezident Tudjman nedokázal reagovat na radikalizaci Srbů v oblasti. Krajinští Srbové měli nařízeno provést změny, které je znepokojovaly, změna komunistických znaků a výměna policejních symbolů za typickou chorvatskou šachovnici. Policisté v okolí Kninu toto odmítli, následkem toho se je Chorvaté chystali 17. srpna 1990 odzbrojit a dostat pod kontrolu. Srbům se podařilo zablokovat cesty a tak bylo nemožné akci provést. Na pomoc Chorvatům byly zavolány dva vrtulníky, které ale donutily k návratu stíhačky z Jugoslávské národní armády (JNA). Touto situací začala občanská válka zatím bez jediného výstřelu.⁶¹

První akce obou stran se zaměřovaly na terorizování obyvatelstva za účelem jejich vystěhování. Desítky tisíc lidí opustilo své domovy z důvodu jiné národní příslušnosti. Při intervencích chorvatských bezpečnostních sil se vždy do konfliktu přidala armáda Jugoslávie, aby od sebe oddělila bojující strany. Chorvatům bylo jasné, že v případě velkého konfliktu bude JNA na straně Srbů. Byli si vědomi, že nemohou Chorvatskou nezávislost vybojovat vojensky, ale diplomaticky. Krajinští Srbové pomoci JNA začali obsazovat území, kde se nacházeli Srbové. Situaci se pokusila zklidnit OSN. Pod hrozbami sankcí se Milošević rozhodl armádu stáhnout z území Chorvatska. Srbové zde 19. prosince 1991 vytvořili republiku Srbská krajina, ve které v té době žilo 91% Srbů. Obě válčící strany se snažily vyhnout konfliktu, který by je zdiskreditoval před OSN. Proto se 2. ledna 1992 v Sarajevu rozhodlo o ukončení bojů. Chorvatská vláda s vytvořením Republiky Srbské Krajiny (RSK) nesouhlasila a připravovala plány jak se vojensky zmocnit jejich území.⁶² První proběhly tři malé vojenské akce, které měly prověřit reakce OSN a připravenost armády RSK. Poslední zkouškou se 1. května 1995 stala operace "Blesk", která osvobodila blokádu dálnice. S pomocí NATO zahájila 4. srpna 1995 operaci "Bouře". Akce měla za cíl dobýt území republiky Srbské krajiny. Své domovy v té době opustilo na 150 tisíc Srbů, kteří prchali do

⁶¹ ŠMÍD, Tomáš. VAŽURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. s. 53-58

⁶² Tamtéž. s. 60-65

Srbska a Bosny. Dobývání se neobešlo bez etnických čístek, drancování a ničení srbského majetku. Chorvatská strana slíbila, že po uzavření míru se budou moci Srbové vrátit do svých domovů, kde žili tři století, ve skutečnosti to bylo naopak.⁶³

5.2.2 Konflikt v Bosně a Hercegovině

V Bosně a Hercegovině stejně jako v ostatních jugoslávských státech dochází roku 1990 k demokratizaci. V Bosně vznikají nové politické strany, které jsou založené na základě nacionalismu. V zemi se nachází tři velké etnické skupiny, a to 43% Muslimové, 31% Srbové a 17% Chorvaté. Volby do parlamentu dopadly v procentech hlasování stejně. I přes nacionální charakter se zvolené strany dokázaly domluvit na společné koalici. Na druhou stranu se jim nepovedlo dohodnout, jakou politickou cestou Bosna a Hercegovina půjde. Jestli zůstane v Jugoslávii, nebo se osamostatní. Vše se změnilo po vypuknutí konfliktu v Chorvatsku, které si odhlasovalo opuštění federace. Muslimové, pokud by Bosna v Jugoslávii setrvala, by se stali menšinou a podle jejich interpretace situace navíc neplnoprávnou.⁶⁴ V parlamentu se dne 14. října 1991 konalo jednání, na kterém měla být vyřešena otázka Bosny. Srbská demokratická strana (SDS) jednání opustila po předchozí ostré výměně názorů ohledně nezávislosti státu. Bez SDS parlament odhlasoval Memorandum o suverenitě Bosny a Hercegoviny.⁶⁵

Bosenští Srbové se stejně jako chorvatští začali organizovat. Vymezili hranice, které považují za Srbské autonomní oblasti. Situace se zhoršila, když se 29. února a 1. března 1992 v zemi konalo referendum o nezávislosti. V březnu roku 1992 vypukly první ozbrojené střety mezi etniky. V Sarajevu se v druhý den konání referenda konala srbská svatba, při níž byl zabit jeden svatebčan členem muslimské Vlastenecké ligy. Srbové jako reakci na tuto událost postavili v Sarajevu barikády. Situaci se podařilo po několika dnech uklidnit, byla to však první krize z mnoha. Na konci března SDS podporovaná Srbskou republikou obsadila města na řece Drině s převážně muslimským obyvatelstvem. Srbské polovojenské jednotky tyto města etnicky vyčistily. 6. dubna 1992 byla mezinárodně uznána samostatnost Bosny. Srbové reagovali vytvořením republiky Srbské v Bosně a Hercegovině. Během května 1992 obklíčili Sarajevo a zahájili ostřelování hlavního města. Ve válce o území Bosny se objevila místa, která připomínala koncentrační tábory z 2. sv. války. Všechny tři strany tyto tábory

⁶³ ŠMÍD, Tomáš. VAŽURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. s. 60-65

⁶⁴ GLENNY, Misha. Balkán: 1804-1999 : nacionalismus, válka a velmoc. 2003. s. 493-494

⁶⁵ ŠMÍD, Tomáš. VAŽURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. s. 87-90

provozovaly, aby si zajistily etnickou homogenitu na území, které měly v držení. Probíhaly v nich etnické čistky, které měly na starost polovojevské jednotky daných stran konfliktu.⁶⁶

Organizace spojených národů 23. května 1992 přijala Bosnu a Hercegovinu jako svého člena a vyslala do země mezinárodní mírové jednotky (UNPROFOR). V etnicky promíchaných oblastech vyhlásila OSN bezpečné zóny, staly se jimi Srebrenica, Sarajevo, Tuzla, Bihač, Goražde a Žepa. Města sice měla být pod ochranou jednotek UNPROFOR, ale jak se později ukázalo, bezpečná místa to nebyla. V ostřelovaném Sarajevu byli terorizováni srbští obyvatelé a v ostatních městech byla situace obdobná. Zvrat ve válce nastal, když chorvatský prezident Tudjman vyslal do Bosny armádní jednotky na pomoc bosenským Chorvatům. Tento akt posloužil mezinárodním mocnostem v čele s USA, aby pod hrozbami v podobě sankcí ukončil boje.⁶⁷ Přislíbily Chorvatsku jejich státní území a vznesli požadavek na společnou federaci Bosny a Chorvatska. Dne 18. března 1994 vznikla federace, která znamenala okamžité zastavení války mezi těmito zeměmi. Bosenští Srbové pod vedením generála Mladiće 11. července 1995 napadli bezpečnou zónu v Srebrenici. Před zraky vojáků UNPROFOR, kteří zde byli jen jako pozorovatelé, ve městě začala největší etnická čistka za celou dobu trvání občanské války v Jugoslávii. Zahynulo při ní až 8 000 muslimských mužů. Pár dnů poté napadl i další bezpečnou zónu Žepu.⁶⁸ V reakci na tyto činy zahájily mezinárodní vzdušné síly bombardování srbských armádních pozic. Bosensko-chorvatské síly v té době dobyly ztracená území a začátkem října 1995 pod nátlakem USA byly zastaveny boje a začaly probíhat rozhovory o příměří.

5.3 Emancipační snahy kosovských Albánců

Snahy o osamostatnění, nebo o připojení se k Albánii se projeví už v jugoslávské krizi po smrti Josipa Broze Tita. Od 2. sv. války do roku 1991 se počet Albánců v Kosově ztrojnásobil, jejich etnická převaha způsobila i stěhování Srbů a Černohorců z Kosova. Vše vyvrcholilo schválením nové ústavy 28. září 1990, která ukončila autonomii oblasti. Zvedla se velká vlna protestů a demonstrací, které přecházely v násilnosti. Kosovští Albánci bojkotovali jugoslávské úřady. Jugoslávie rozpustila univerzitu v Prištině a zakázala vyučování v albánštině. Albánský parlament, který byl rozpuštěn, v ilegalitě dne 22. září 1991 vyhlásil Kosovo za nezávislý stát. Jugoslávie to ale nebrala v potaz. V následujících letech se situace v Kosovu uklidnila z důvodu ozbrojených konfliktů mezi Srbskem, Chorvatskem a Bosnou.

⁶⁶ ŠMÍD, Tomáš. VAĐURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 2007. 90-91

⁶⁷ Tamtéž. s. 95-97

⁶⁸ GLENNY, Misha. Balkán: 1804-1999 : nacionalismus, válka a velmoc. 2003. s. 497-499

Vše se změnilo 14. prosince 1995 po podepsání Daytonské dohody, ta umožnila osamostatnění svazových republik, ale nebrala ohled na Kosovo. Důsledkem byla radikalizace albánského odporu a vytvoření teroristické organizace UČK neboli Kosovské osvobozené armády.⁶⁹ Mezi jugoslávským státem a UČK vypukla v roce 1997 občanská válka. Milošević, kterému končil mandát v úřadu srbského prezidenta, se nechal v roce 1997 zvolit do čela Jugoslávie. Z obavy obnovení uvalení sankcí na federaci se Milošević zdržoval rozsáhlé ofenzivy proti UČK, což se změnilo 23. března 1998, když americký velvyslanec na Balkáně Robert Gelbard označil UČK za teroristickou skupinu. Ofenziva armády Jugoslávie proti Kosovské osvobozené armádě zapříčinila hromadné stěhování kosovských Albánců do Černé Hory. NATO ve snaze zabránit hromadnému odsunu Albánců do okolních zemí, které by způsobilo destabilizaci těchto států, dalo Miloševićovi ultimátum na stažení vojsk z Kosova.⁷⁰ Jugoslávská armáda byla stažena a území obsadila UČK, která na nealbánském obyvatelstvu začala provádět etnické čistky. Důsledkem těchto událostí zahájila jugoslávská armáda v lednu roku 1999 další ofenzivu proti jednotkám UČK. Po neúspěšných jednáních mezi Srbskem a Kosovem se NATO na straně kosovských Albánců rozhodlo zahájit 24. března 1999 rozsáhlé bombardování území Jugoslávie. Boje byly ukončeny v červnu 1999, kdy se Srbsko rozhodlo předat území Kosova do správy mezinárodního společenství. NATO nazvalo tuto akci jako “humanitární” bombardování, za účelem ochromit vojenskou sílu Srbska a měla mít psychologický účinek na obyvatelstvo. Po bombardování nezávislí pozorovatelé zjistili, že srbská protivzdušná obrana zůstala netknuta a vojáci se vraceli s neporušenou výzbrojí a technikou.⁷¹

Srbský nacionalismus se projevil po nástupu Miloševiče na politickou scénu. Propaganda jeho strany probouzela v Srbech strach z opakování historických událostí 2. sv. války. Srbské národní cítění se nejdřív projevovalo v myšlence spojení všech Srbů v jednom státě takzvaném “Velkém Srbsku“. Později po mezinárodní izolaci a bombardování Srbského území posloužila k semknutí národa v těžkých časech. Etnické konflikty v rozpadající se Jugoslávii zapříčinily především politické síly daných zemí. Ty podporovaly nacionalismus u lidí a vyvolávaly nenávist vůči ostatním národům federace. Národy spolu dříve pod vedením Tita a dříve v monarchii dokázaly společně žít v jednom státě. Válku vyvolaly mocenské touhy Tudjmana a Miloševiče, kteří chtěli připojit území, na kterých se nacházelo srbské a chorvatské obyvatelstvo a vytvořit tak “Velké Srbsko“ a “Velké Chorvatsko“. Jejich plány

⁶⁹ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 541-545

⁷⁰ ŠÍSTEK, František. Černá Hora. 2007, s. 94-96

⁷¹ PELIKÁN, Jan. et. al. Dějiny Srbska. 2005 s. 541-545

ztroskotaly po čtyřech letech válek a zanechaly mnoho mrtvých na všech stranách účastníků konfliktu.

6 Cesta k nezávislosti

Kapitola se zabývá cestou k nezávislosti Černé Hory a Srbska. Osamostatnění způsobily neshody federativních republik, hospodářská krize, občanská válka a dlouhotrvající krize v Kosovu. Tím začala postupná separace obou zemí. Z počátku dobré politické vztahy se v důsledku toho zhoršovaly. Nová vláda Černé Hory se snažila o osamostatnění, čímž se Srbsko uchýlilo k ekonomické bloádě Černé Hory, aby vznikl tlak na novou vládu a ta byla odvolána. Ta se s pomocí západních zemí a ekonomickou orientací na Německo dokázala udržet a pomalu směřovala k nezávislosti.

6.1 Kosovská krize jako příčina rozpadu Jugoslávie

Velký vliv na vztah mezi Srbskem a Černou Horou měla krize v Kosovu. Federace byla zasažena občanskou válkou, ekonomickými sankcemi a velkým přísunem uprchlíků z válkou postižených oblastí. Po konci konfliktu se znovu objevily nacionalistické proudy kosovských Albánců, které se v době trvání války podařilo umírnit. Kosovská osvobozenecká armáda začala provádět akce, na které reagovala armáda Jugoslávie. Vše vyvrcholilo na jaře 1999, kdy Severoatlantická aliance zahájila bombardování Jugoslávie. Do Černé Hory zamířili desetitisíce uprchlíků, jejichž počet vzrostl v součtu s těmi z předchozích válek na 137 000. Černá Hora s populací 600 000 obyvatel nemohla reagovat na enormní přísun imigrantů.⁷²

Jugoslávští představitelé moci v čele s Miloševićem označili bombardování jako protiprávní jednání proti suverénnímu státu. Přes mezinárodní tlak jugoslávská armáda nepřestala bojovat proti radikální UČK, naopak vojenské údery proti kosovské osvobozenecké armádě byly tvrdší. Znovu se zpřísnily ekonomické sankce vůči Jugoslávii. Černou Horu, která stála na straně Bělehradu, mezinárodní sankce postihovaly také. Tyto události negativně ovlivnily postoj černohorské veřejnosti vůči Srbsku. Skupiny uprchlíků směřující do Černé Hory několikrát ostřelovaly jednotky jugoslávské armády. Černohorská vláda pod narůstajícími útoky srbských jednotek na albánské běžence rozdala mezi tyto ohrožené obyvatele zbraně. Spolu s policií se zde vytvořila domobrana.⁷³

⁷² ŠÍSTEK, František. *Černá Hora*. 2007, s. 96-97

⁷³ PELIKÁN, Jan. et. al. *Dějiny Srbska*. 2005 s. 541-552

Dne 6. června 1999 NATO ukončilo bombardování Jugoslávie, které trvalo 79 dní. Bělehrad přenechal správu Kosova mezinárodním silám. Černá Hora přečkala další konflikt způsobený Miloševićovou politikou. Kromě životů a zničeného majetku utrpěla také důvěra ve federální instituce. Milošević byl mezinárodním soudním tribunálem obviněn z válečných zločinů a pokračovala i mezinárodní izolace Jugoslávie.⁷⁴

6.2 Postupná separace Srbska a Černé Hory

Začátky negativního postoje vůči Miloševićovu režimu se v Černé Hoře projevíly po válkách v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině. Demokratická strana socialistů s politickými lídry Momirem Bulatovićem a Milem Djukanovicem se po konfliktech rozcházela v názorech. Hlavním byla podpora Miloševićova režimu, kterou obhajoval Bulatović se svou Socialistickou lidovou stranou (SNP) a odklon od režimu, za kterým stál Djukanović a jeho Demokratická strana socialistů (DPS). Oba političtí představitelé se střetli v roce 1997 v prezidentských volbách, ve kterých vyhrál Djukanović. Bulatović se stal premiérem Černé Hory. Ve volbách do parlamentu Černé Hory konané v roce 1998 zvítězila koalice v čele s DPS. Její volební program založený na ekonomických reformách a navazováním vztahů se západem sklidil úspěch u voličů.⁷⁵

Konflikt v Kosovu a mezinárodní ekonomické sankce měl vliv na obyvatele Černé Hory. V průzkumech veřejného mínění ohledně nezávislosti se poprvé objevily čísla přesahující 50%. Bělehrad byl znepokojen Djukanovićovou politikou a pokoušel se Černou Horu izolovat a vyvolat v ní napětí. Tato situace by mu pomohla svrhnout nevyhovující vládu v čele s DPS. Srbsko zastavilo finanční transakce a zavedlo sankce na pohyb zboží mezi Černou Horou a Srbskem. Na ekonomickou izolaci se Černá Hora rozhodla zareagovat tím, že na podzim roku 1999 zavedla německou marku jako druhou měnu.⁷⁶

Miloševićovi končilo volební období jako prezidentovi Jugoslávie. Dne 6. července 2000 se jeho vláda rozhodla změnit ústavu. Nově byl prezident volen přímo a Jugoslávie byla rozdělena na 27 volebních okrsků, kde Černá Hora zastávala pouze jeden hlas. 8. července přebrala černoehorská republika pravomoci federálních úřadů, protože považovala změnu ústavy za nelegální. Prezidentských a parlamentních voleb konaných 24. září 2000 se v Černé

⁷⁴ ŠÍSTEK, František. *Černá Hora*. 2007, s. 97

⁷⁵ Tamtéž s. 94-96

⁷⁶ DIENSTBIER, Jiří. Konflikty a konfrontace 2000: Černá Hora a Srbsko. *Mezinárodní politika*. Ústav mezinárodních vztahů, 2001, XXV(7): 8-10. ISSN 0543-7962. Dostupné z: <http://www.dokumenty-ijir.cz/MP/MPArchive/2001/MP072001.pdf>

Hoře zúčastnilo pouze 25% voličů, protože černohorské strany volby bojkotovaly. K moci se tak dostal opět Milošević a v parlamentu Černé Hory Socialistická lidová strana. Jugoslávská veřejnost nepřijala jeho zvolení do prezidentského úřadu jako regulérní a začaly masové protesty. Milošević se po několika dnech konání demonstrací rozhodl odstoupit a uznal vítězství opozičního kandidáta Vojislava Koštunici.⁷⁷

Djukanovićova DPS dále prosazovala cestu k nezávislosti Černé Hory. Po odstoupení Miloševiče z politické scény se mezinárodní pozornost obrátila k demokratizaci Srbska. Rozdělení Jugoslávie by podle světových velmocí vnesla další nestabilitu na Balkánský poloostrov, proto byl tento problém odložen. Nadějí pro koalici v čele s DPS byly parlamentní volby konané v dubnu 2001. Koalice v nich zvítězila, ale získala pouze 47% hlasů, které pro nadpoloviční většinu v parlamentu nestačily. Druhá ve volbách skončila prosrbská koalice v čele se SNP, ta získala 43% hlasů a třetí skončili liberálové s 8% hlasy. Djukanović se pokusil vytvořit koalici s liberály, se kterými je spojovalo pouze téma nezávislosti. Liberálové si v případě vytvoření koalice navrhli neslýchané podmínky ve formě vysokých postů ve vládě, velkého počtu poslaneckých míst a velký finanční obnos. Strana, která získala pouze 8% hlasů, kladla na DPS nespílitelné požadavky a proto koalice nevznikla. Neschopnost vytvořit stabilní vládu v Černé Hoře a absence zastoupení černohorských stran v parlamentu Jugoslávie vyvolala po několika měsících neřešitelné situace tlak ze strany EU. Výsledkem jednání Černé Hory a Srbska byla Bělehradská dohoda, která byla uzavřena 14. března 2002. Ta transformovala Jugoslávskou federaci na státní unii Srbsko a Černou Horu (SČH).⁷⁸

Nové politické zřízení mělo společná ministerstva, šéfové rezortů byli členy rady ministrů, kterým předsedal prezident SČH, který byl nejvyšším představitelem státu. Příznivcům nezávislosti Černé Hory se toto řešení situace nelíbilo, na druhé straně Djukanović získal podporu voličů, kteří si přáli společné fungování obou států. V předčasných volbách koalice v čele s DPS získala nadpoloviční většinu hlasů a Djukanović se stal premiérem. V prezidentských volbách zvítězil kandidát DPS Filip Vujanović. Silnou pozici koalice využila k urychlení privatizace a s pomocí finanční podpory ze strany USA a EU i výstavby infrastruktury. Unie Srbska a Černé Hory začala fungovat až v březnu 2003. Unie neplnila funkci, jakou si západní státy představovaly. Černá Hora stále používala jinou měnu a uchovala si i vlastní ministerstvo zahraničí. Po třech letech fungování unie měla Černá

⁷⁷ ŠÍSTEK, František. *Černá Hora*. 2007, s. 98

⁷⁸ DIENSTBIER, Jiří. Konflikty a konfrontace 2000: Černá Hora a Srbsko. *Mezinárodní politika*. Ústav mezinárodních vztahů, 2001, XXV(7): 8-10. ISSN 0543-7962. Dostupné z: <http://www.dokumenty-ijir.cz/MP/MPArchive/2001/MP072001.pdf>

Hora možnost uspořádat referendum o nezávislosti. Srbská a černohorská strana se nedokázaly dohodnout ani na podmínkách referenda. Do dění se musela vložit EU, která rozhodla, že pro vyhlášení nezávislosti se musí vyslovit minimálně 55% voličů.⁷⁹

6.3 Vyhlášení nezávislosti Černé Hory

Referendum o nezávislosti Černé Hory se konalo 21. května 2006. Pro návrh se vyslovilo 55,5% voličů. Po uznání regulérnosti hlasování černohorský parlament vyhlásil dne 3. června 2006 samostatnou Černou Horu. Srbové je 5. června 2006 následovali. V září 2006 se v Černé Hoře konaly nové volby do parlamentu, ve kterých znovu zvítězila Djukanovičova koalice. Předseda DPS odstoupil z pozice předsedy vlády, ale ponechal si předsednictví ve straně. Černá Hora se po osamostatnění rychle začlenila do mezinárodních institucí. Zvýšil se zájem zahraničních investorů a turistický průmysl v zemi. Více než uspokojivá na balkánské poměry je situace menšin ve státě. Na druhé straně se Černá Hora potýká i s problémy, které se objevily po osamostatnění. Privatizace státního majetku s sebou nese zápory v podobě pochybných převodů majetku do rukou místních a ruských podnikatelů, kteří mají úzké vazby na vládnoucí vrstvu. Stát se potýká s nepřiliš efektivním soudnictvím a velkou měrou organizovaného zločinu.⁸⁰

Černá Hora byla součástí Srbska v různých politických uskupeních přes 90 let. Na začátku byl vztah podporován stejným jazykem, písmem a promíšeným obyvatelstvem obou zemí. Vztah Černohorců a Srbů utrpěl v občanské válce při dezintegraci Jugoslávie. Mezinárodní izolace a několik let válek, ve kterých Černá Hora stála na straně Srbska, způsobila velké ekonomické problémy spojené s přísunem uprchlíků z válkou postižených zemí. V zemi se v této souvislosti rodila myšlenka na obnovení nezávislosti. Miloševićova politika izolace Černé Hory a pokus destabilizovat vládu podporující osamostatnění měla v konečném důsledku opačný dopad. Po odstoupení Miloševiče se Černá Hora postupně snažila stát nezávislým státem. Dalším krokem bylo podepsání Bělehradské dohody, která přetvořila federaci Jugoslávie na unii Srbsko a Černá Hora. Po třech letech v roce 2006 se v referendu rozhodlo o nezávislosti Černé Hory.

⁷⁹ ŠÍSTEK, František. *Černá Hora*. 2007, s. 99-100

⁸⁰ Tamtéž s. 101-103

7 Současný vývoj

Tato kapitola se věnuje současnému vývoji Srbska a Černé Hory jako suverénních států. Jejich vnitropolitickou situaci a samostatný politický vývoj od rozdělení Jugoslávie. Integrace Srbska a Černé Hory do evropských institucí a Evropské unie. Dalšími body jsou vztahy, které mají s mezinárodními společenstvími v čele s Organizací spojených národů a Severoatlantickou aliancí.

7.1 Současná vnitropolitická charakteristika Černé Hory a Srbska

7.1.1 Černá Hora

Černá Hora je svým politickým zřízením parlamentní demokracií. Prezidentem Černá Hory je Filip Vujanović, místopředseda strany DPS. Parlament Černé Hory nebo-li Skupština je jednokomorová a má 81 členů. Předsedou vlády je Milo Djukanović, který je zároveň předsedou strany DPS. Djukanović je od posledních voleb konaných 4. prosince 2012 zvolen již po sedmé premiérem Černé Hory, jedno volební období zastával i prezidentský úřad.⁸¹

Orientace vládní politiky je zaměřena na zajištění ekonomické stability, růstu životní úrovně obyvatel a zahraniční politiku v rámci NATO a EU. Reformy a snaha vlády je zaměřena především na integraci do evropských struktur. Dále zlepšení soudnictví a boj s organizovaným zločinem a korupcí. Zlepšení a udržení dobrých vztahů a regionální spolupráce. Rozvoj mezinárodní spolupráce a účast na práci mezinárodních organizací. Cíl Černé Hory v podobě integrace do evropských a mezinárodních struktur závisí na rychlosti a kvalitě vnitřních reforem a ekonomickém rozvoji země.⁸²

7.1.2 Srbsko

Srbsko je parlamentní demokracií s jednokomorovým parlamentem o 250 poslancích. Poslední parlamentní volby konané 13. března 2014 vyhrála Srbská pokroková strana – SNS a

⁸¹ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Černá Hora: Vnitropolitická charakteristika* [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/cerna_hora/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html

⁸² Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija. *Spoljno-politički prioriteti Crne Gore: Vanjskopolički prioriteti Crne Gore* [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.mvpei.gov.me/ministarstvo/spoljno-politicki-prioriteti?alphabet=lat>

získala nadpoloviční většinu hlasů. Předsedou vlády se stal Aleksandar Vucić. Hlavou státu je Tomislav Nikolić zvolený na pětileté období ve volbách konaných 20. května 2012.⁸³

Vládní program je zaměřen na ekonomický růst, sociální péči a soudnictví. Srbsko se potýká s velkou měrou korupce a organizovaného zločinu, které je potřeba potírat. Vláda chce zajistit suverenitu a teritoriální integritu země. Zlepšování regionální spolupráce a udržování dobrých vztahů se sousedy. Jednou z priorit je integrace do EU a jiných mezinárodních organizací. Problémem nadále zůstává Kosovo, které vyhlásilo nezávislost v roce 2008. Srbové jejich nezávislost neuznávají a stále berou území za součást Srbska.⁸⁴

7.2 Integrace Srbska a Černé Hory do Evropské unie

Zahraniční politika Srbska má mimo jiné prioritní cíl integraci do Evropské unie a jejich struktur. Srbsko se jako jediný z balkánských států po rozpadu Jugoslávie orientovalo spíše na Ruskou federaci. Mohl za to Miloševićův socialistický režim, změna nastala po jeho odstoupení a nástupem nových politických směrů. Ty si kladly za cíle integraci do evropských struktur.⁸⁵

V červnu 2003 se Srbsko zapojilo do stabilizačního a asociačního procesu. Dalším krokem integrace Srbska do EU bylo podepsání Stabilizační a asociační dohody, které se uskutečnilo 29. dubna 2008. Dohoda právně upravuje vztahy EU a Srbska v období před jeho vstupem do EU. Pro Srbsko je závažným problémem pro vstup do Evropské unie Kosovo. Kosovo jednostranně vyhlásilo nezávislost v roce 2008 a vytvořilo si novou ústavu. Srbsko jednomyslně na základě složení parlamentu odmítá nezávislost uznat. Nejednotné jsou i členské státy EU. Jednou z podmínek pro vstup do unie je mít dobré vztahy se svými sousedy. Přes nevyřešenou záležitost otázky Kosova se Srbsko dále snaží o vstup do EU. Dne 22. prosince 2009 Srbsko oficiálně zažádalo o vstup do EU. V březnu 2011 byly zahájeny první přímé rozhovory mezi Srbskem a Kosovem, měly by vést k řešení vzájemných problémů a usnadnit tak cestu Srbska do Evropské unie. 1. března 2012 získalo Srbsko kandidátský status. Formální přístupová jednání byla zahájena 21. ledna 2014. Uznání nezávislosti Kosova

⁸³ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Srbsko: Vnitropolitická charakteristika* [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html

⁸⁴ Министерство унутрашњих послова. Стратегија развоја МУП-а 2011–2016. [online]. 2010 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html

⁸⁵ STOJAROVÁ, Věra. Západní Balkán na cestě do Evropské unie: Do Unie přes Kosovo. *Mezinárodní politika* [online]. 2011, 29.5.2011, (5) [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/zapadni-balkan-na-cestech-do-evropske-unie>

Bělehradem není podmínkou pro jednání ohledně ostatních přístupových bodů. Jako problematické body jednání se projeví práva národnostních menšin, korupce organizovaný zločin a spolupráce s mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY), která řeší válečné zločiny páchané v občanské válce.⁸⁶

Černá Hora se od osamostatnění snaží svou zahraniční a domácí politikou dosáhnout členství v Evropské unii. Oficiální přihlášku podala v prosinci roku 2008. Černou Horu brzdí problémy s organizovaným zločinem a propojením podnikatelské a politické sféry. Se svými sousedy má kladné vztahy, jedinou výjimkou je Srbsko, z důvodu uznání nezávislosti Kosova Černou Horou. Přístupová jednání byla zahájena 29. června 2012.⁸⁷ V letech 2013-2014 byly projednávány některé části z celkového počtu 35 kapitol pro vstup do EU. 30. března 2015 se otevřely dvě kapitoly a celkový počet se zvedl na 18, z toho jsou už dvě předběžně uzavřené. Dalším krokem byla přístupová konference na úrovni ministrů, která se konala v červnu 2015.⁸⁸

7.3 Vztahy a působení v mezinárodních organizacích

Srbsko a Černá Hora jsou členy různých mezinárodních organizací. V některých figurovaly i v době existence společné federace obou států. Po rozdělení Srbsko převzalo členství v organizacích a Černá Hora si o něj požádala po vyhlášení nezávislosti v roce 2006. Příkladem jsou mezinárodní policejní organizace - INTERPOL, Světová zdravotnická organizace - WHO, Rada Evropy, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě - OBSE, Evropská asociace pro volný obchod - EFTA.

7.3.1 OSN

Srbsko jako člen Socialistické federativní republiky Jugoslávie bylo zakládajícím členem OSN. Charta OSN byla podepsána 26. června 1945. Po dezintegraci SFRJ se nově vzniklá Svazová republika Jugoslávie stala členem OSN 1. listopadu 2000. Srbsko dne 3.

⁸⁶ Evropská unie, Srbsko a Kosovo. EuroActiv [online]. 21.2.2014 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>

⁸⁷ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Černá Hora: Zahraničně-politická orientace [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/cerna_hora/politika/zahranicne_politicka_orientace.html

⁸⁸ Černá Hora a EU otevřely další dvě kapitoly jednání v rámci procesu přistoupení. Evropská rada: Rada Evropské Unie [online]. 31.03.2015 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2015/03/30-montenegro-eu-open-more-negotiating-chapters-accession-process/>

června 2006 informovalo OSN, že po vyhlášení nezávislosti Černé Hory přebírá členství v organizaci.⁸⁹

Černá Hora se stala zakládajícím členem OSN v rámci Socialistické federativní republiky Jugoslávie. SFRJ chartu OSN podepsala 26. června 1945. Na počátku 90. let 20. století se Jugoslávie dezintegrovala a Černá Hora spolu se Srbskem vytvořily Svazovou republiku Jugoslávii. Za člena OSN byla SRJ přijata 1. listopadu 2000. Po vyhlášení nezávislosti 3. června 2006 převzalo členství v OSN Srbsko. Černá Hora po osamostatnění zažádala o vstup do organizace a byla přijata dne 28. června 2006.⁹⁰

7.3.2 NATO

Vztah Srbska k Severoatlantické alianci je poškozen bombardováním Jugoslávie roku 1999. Země byla napadena bez souhlasu OSN. Země nemá snahu se stát členem NATO. Po vyhlášení kosovské nezávislosti se srbský parlament rozhodl přijmout deklaraci, že bude neutrálním vojenským státem.⁹¹ Srbsko se rozhodlo spolupracovat s NATO v rámci Partnerství pro mír. V lednu 2015 byl schválen Akční plán individuálního partnerství mezi Srbskem a Severoatlantickou aliancí. Ta je nejvyšším možným stupněm spolupráce pro nečlenské státy NATO. Spolupráce se Severoatlantickou aliancí nabízí Srbsku prostor pro společná cvičení, které jsou důležité pro zesílení a zlepšení armády.⁹²

Černá Hora oproti Srbsku stojí o členství v Severoatlantické alianci. Po vyhlášení nezávislosti v červnu 2006 byla v listopadu téhož roku přizvána do programu Partnerství pro mír. Země byla přizvána do Akčního plánu členství v prosinci 2009. V letech 2010 – 2014 se aktivně podílela na operacích v Afghánistánu společně s NATO. Severoatlantická aliance se do konce roku 2015 chce rozhodnout, jestli v nejbližší době přijme Černou Horu jako svého 29. člena.⁹³

⁸⁹ Členské státy: Valné shromáždění. United Nations: Informační centrum OSN v Praze [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/clenstvi/#t/>

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ TESAR, Filip. INTEGRACE ZEMÍ ZÁPADNÍHO BALKÁNU DO EU A NATO [online]. 2008 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.dokumenty-iir.cz/PolicyPapers/PP%20Tesa%F8.pdf>

⁹² Srbsko a NATO zahajují Akční plán individuálního partnerství [online]. 26. 2. 2015 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/na_media.aspx?r=na_media&c=A150226_121920_na_media_m02#--srbsko-a-nato-zahajuji-akcni-plan-individualniho-partnerstvi

⁹³ North Atlantic Treaty Organization. NATO's relations with Montenegro [online]. 14.4.2015 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49736.htm

Srbsko i Černá Hora po osamostatnění nasměrovaly své politické zájmy směrem k integraci do evropských a mezinárodních struktur. Výjimku tvoří začlenění Srbska do Severoatlantické aliance, způsobené bombardováním Srbska jednotkami NATO bez souhlasu OSN. Oba státy se pokouší stabilizovat ekonomickou situaci země, která utrpěla v občanské válce a ekonomickými sankcemi způsobenými Miloševićovou politikou. Snaží se bojovat proti organizovanému zločinu a korupci, která trápí oba státy Balkánského poloostrova. Vlády Srbska a Černé Hory provádějí reformy, které je přibližují k integraci do Evropské unie.

Závěr

Cílem práce je charakterizovat emancipační snahy Srbska a Černé Hory v kontextu dezintegrace Jugoslávie. Cíle práce se podařilo naplnit ve stanoveném rozsahu. Práce je psána se snahou nezaujatě uchopit problematiku dezintegrace Jugoslávie. Názory na rozdělení bývalé federace doprovázené válečnými konflikty se různí. Častý je protisrbský mediální a literární obraz dané problematiky. Část práce se zabývá historickými souvislostmi, aby byla vysvětlena problematika osamostatnění Srbska a Černé Hory. Práce je rozdělena do sedmi kapitol.

V první kapitole jsou vymezeny základní pojmy, související s tématem práce. Jde o charakteristiku etnického konfliktu, jeho průběh a možná řešení. Druhá kapitola je věnována politicko-geografické charakteristice. Ta obsahuje základní faktografické údaje o obou republikách. Třetí kapitola je zaměřena na Srbsko a Černou Horu v rámci bývalé Jugoslávie. Jejich začlenění a role ve fungování federace a etnické složení Jugoslávie. Čtvrtá kapitola se věnuje procesu dezintegrace bývalé Jugoslávie a také oslabení komunistické moci ve federaci a postupnou separaci jednotlivých republik. Pátá kapitola se věnuje emancipačním procesům v Srbsku a Miloševićově snaze podnítit nacionální cítění v Srbském obyvatelstvu. Šestá kapitola popisuje cestu k nezávislosti obou republik a také oslabení politických vazeb mezi zeměmi, která vedla k referendu o vyhlášení nezávislosti Černé Hory. Závěrečná sedmá kapitola je zaměřena na současný vývoj Srbska a Černé Hory, přitom zohledňuje jejich vnitropolitickou situaci a snahu integrace do evropských a mezinárodních struktur.

Téma je stále aktuální v rámci perspektivy integrace Srbska a Černé Hory do Evropské unie a jiných mezinárodních organizací. Dalším problémem je stále nevyřešený postoj k jednostrannému vyhlášení nezávislosti Kosova. Evropská unie je v otázce uznání nezávislosti Kosova nejednotná. Tuto situaci potvrzuje i celosvětová polarita v rámci této problematiky. Dalším možným pokračováním práce by bylo sledování integrace Srbska a Černé Hory do mezinárodních struktur a jejich zahraničně politický vývoj.

Seznam zkratek

DOS - Demokratická opozice Srbska

DPS - Demokratická strana socialistů

EU - Evropská unie

FLRJ - Federativní lidová republika Jugoslávie

ICTY - Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

JNA - Jugoslávská národní armáda

KFOR - Kosovo force

NATO - Severoatlantická aliance

OSN - Organizace spojených národů

RSK - Republika Srbská Krajina

SČH - státní unie Srbsko a Černá Hora

SFRJ – Svazová federativní republika Jugoslávie

SDS - Srbská demokratická strana

SHS - Království Srbů, Chorvatů a Slovinců

SKJ - Svaz komunistů Jugoslávie

SNP - Socialistická lidová strana

SPS - Socialistická strana Srbska

SRJ - Svazová republika Jugoslávie

SSSR - Sovětský svaz

UČK - Kosovská osvobozenécká armáda

UNPROFOR - Mezinárodní mírové jednotky

USA - Spojené státy americké

Prameny a literatura

DIZDAREVIĆ, Raif. Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví. České vyd. 1. Praha: Vašut nakladatelství, 2002, 351 s. ISBN 80-7236-171-6.

GLENNY, Misha. Balkán: 1804-1999 : nacionalismus, válka a velmocí. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2003, 547 s. ISBN 80-7257-976-2.

PELIKÁN, Jan. Dějiny Srbska. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 670 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-671-0.

PELIKÁN, Jan a TEJCHMAN, Miroslav. Dějiny Jugoslávie (1918-1991). Dotisk. Praha: Karolinum, 1996, 91 s. ISBN 80-7066-939-x

ŠÍSTEK, František. Černá Hora. 1. vyd. Praha: Libri, 2007, 126 s. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-355-8.

ŠMÍD, Tomáš a VAŘURA, Vladimír. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007, 278 s. Politologická řada. ISBN 978-80-7325-126-0.

ŠTĚPÁNEK, Václav. Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 471 s. ISBN 978-80-210-5476-9.

TESAŘ, Filip. Etnické konflikty. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 251 s. ISBN 978-80-7367-097-9.

Universum: Všeobecná encyklopedie. 4. díl. Ch-Kn. 1. vyd. Praha: Odeon, 2000, 649 s. ISBN 80-207-1066-3.

Velký sociologický slovník. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, S. 749-1627. ISBN 80-7184-310-5.

VOMLELA, Lukáš. Svaz komunistů Srbska v procesu tranzice a dezintegrace Jugoslávie: Dizertační práce. Olomouc: univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2012. 212 l. 6 l. příl. Vedoucí dizertační práce doc. Pavel Šaradín, Ph.D.

WAIŠOVÁ, Šárka. Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 250 s. ISBN 978-80-7380-339-1.

ŽÁČEK, Václav a STARČEVIĆ, Veselin. Dějiny Jugoslávie. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1970, 512 s.

Elektronické zdroje

CÁPOVÁ, Michaela. Černá Hora chce do Evropy. Výhrůžkám Moskvě navzdory [online]. 2014 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://echo24.cz/a/wd6nc/cerna-hora-chce-do-evropy-vyhruzkam-moskvy-navzdory>

Černá Hora a EU otevřely další dvě kapitoly jednání v rámci procesu přistoupení. Evropská rada: Rada Evropské Unie [online]. 31.03.2015 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2015/03/30-montenegro-eu-open-more-negotiating-chapters-accession-process/>

Černá Hora: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled – businessinfo.cz. Businessinfo [online]. 1. 6. 2014, [cit. 2015-06-03]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/cerna-hora-zakladni-charakteristika-teritoria-18792.html>

Členské státy: Valné shromáždění. United Nations: Informační centrum OSN v Praze [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/clenstvi/#r/>

DIENSTBIER, Jiří. Konflikty a konfrontace 2000: Černá Hora a Srbsko. Mezinárodní politika. Ústav mezinárodních vztahů, 2001, XXV(7): 8-10. ISSN 0543-7962. Dostupné z: <http://www.dokumenty-iir.cz/MP/MPArchive/2001/MP072001.pdf>

European commission: European neighbourhood policy and enlargement negotiations. Evropská Unie [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/serbia/index_en.htm

Evropská unie, Srbsko a Kosovo. EuroActiv [online]. 21.2.2014 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>

Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija. Spoljno-politički prioriteti Crne Gore: Vanjskopolitički prioriteti Crne Gore [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.mvpei.gov.me/ministarstvo/spoljno-politicki-prioriteti?alphabet=lat>

Министарство унутрашњих послова. Стратегија развоја МУП-а 2011–2016. [online]. 2010 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/Strategija%20razvoja%20MUP-a%202011-2016.pdf

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Černá Hora: Vnitropolitická charakteristika [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/cerna_hora/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Černá Hora: Zahraničně-politická orientace [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/cerna_hora/politika/zahranicne_politicka_orientace.html

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Srbsko: Vnitropolitická charakteristika [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/srbsko/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html

North Atlantic Treaty Organization. NATO's relations with Montenegro [online]. 14.4.2015 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49736.htm

PROTI ZAPOMNĚNÍ A ZAUJATOSTI: Miloševićova role v jugoslávských válkách. Britské listy [online]. 20. 3. 2009, [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/45992.html>

Srbsko a NATO zahajují Akční plán individuálního partnerství [online]. 26. 2. 2015 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/na_media.aspx?r=na_media&c=A150226_121920_na_media_m02#--srbsko-a-nato-zahajuji-akcni-plan-individualniho-partnerstvi

Srbsko: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled – businessinfo.cz. Businessinfo [online]. 1. 6. 2014, [cit. 2015-06-03]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/srbsko-zakladni-charakteristika-teritoria-18537.html>

STOJAROVÁ, Věra. Západní Balkán na cestě do Evropské unie: Kandidáti s obtížemi: Makedonie a Černá Hora. Mezinárodní politika [online]. 2011, 29.05.2011, (5) [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/zapadni-balkan-na-cestech-do-evropske-unie>

STOJAROVÁ, Věra. Západní Balkán na cestě do Evropské unie: Do Unie přes Kosovo. Mezinárodní politika [online]. 2011, 29.5.2011, (5) [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.iir.cz/article/zapadni-balkan-na-cestech-do-evropske-unie>

TESAŘ, Filip. INTEGRACE ZEMÍ ZÁPADNÍHO BALKÁNU DO EU A NATO [online]. 2008 [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.dokumenty-iir.cz/PolicyPapers/PP%20Tesa%F8.pdf>

The European Union in Montenegro. European Union: Delegation of the European Union to Montenegro [online]. [cit. 2015-06-17]. Dostupné z: <http://www.delme.europa.eu/code/navigate.php?Id=56n>

Přílohy



1. Josip Broz Tito



2. Slobodan Milošević



3. Milo Djukanović



4. Mapa států Jugoslávie



5. Mapa Srbské republiky



6. Mapa Černé Hory



7. Státní vlajka Srbska



8. Státní vlajka Černé Hory

Seznam Příloh

Obr. 1. Josip Broz Tito

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/13/Josip_Broz_Tito_uniform_portrait.jpg

Obr. 2. Slobodan Milošević http://i.idnes.cz/06/032/gal/GRA119747_milos.jpg

Obr. 3. Milo Djukanović

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b7/Milo_%C4%90ukanovi%C4%87.jpg/220px-Milo_%C4%90ukanovi%C4%87.jpg

Obr. 4. Mapa Jugoslávie

http://www.voltek.cz/poklady/mapy/jugoslavie/jugoslavia_map01_1989.jpg

Obr. 5. Mapa Srbské republiky - <http://media.novinky.cz/009/280093-original1-215fv.jpg>

Obr. 6. Mapa Černé Hory - <http://www.mundo.cz/images/mapy/cerna-hora.jpg>

Obr. 7. Státní vlajka Srbska - http://www.desirea.sk/resources/mce-images/Srbsko/srbsko_vlajka.png

Obr. 8. Státní vlajka Černé Hory - <http://www.mundo.cz/images/vlajka/vlajka-cerna-hora.gif>

Anotace

Jméno, příjmení	Patrik Turek
Katedra	Katedra společenských věd
Vedoucí práce	Mgr. David Hampl, Ph.D.
Rok obhajoby	2015

Název práce	Emancipační snahy Srbska a Černé Hory v kontextu dezintegrace Jugoslávie
Název v angličtině	Emancipatory efforts of Serbia and Montenegro in the context of the disintegration of Yugoslavia
Anotace práce	Práce se zabývá emancipačními snahami Srbska a Černé Hory v kontextu dezintegrace bývalé Jugoslávie. Politicko-geografickou charakteristikou a zabývá se historickými souvislostmi, průběhem a charakteristikou konfliktu probíhající v rámci osamostatňování obou republik. Zohledněna je cesta k nezávislosti a současný vývoj Srbska a Černé Hory.
Klíčová slova	Srbsko, Černá Hora, nacionalismus, etnický konflikt, Jugoslávie, proces dezintegrace
Anotace v angličtině	The thesis deals with emancipatory efforts of Serbia and Montenegro in the context of the disintegration of the former Yugoslavia. Political and geographic characteristics and negotiations with the historical context, progress and characteristics of the conflict, ongoing within the two republics becoming independent. Taken into account is the path to independence and the current development of Serbia and Montenegro.
Klíčová slova v angličtině	Serbia, Monenegro, nationalism, ehnic conflict, Yugoslavia, disintegration process
Rozsah práce	57
Počet příloh	8
Jazyk práce	Český jazyk